

A tartalomról:

Dr. Kahan Nison: Menachem Ussischkin, az országépítő. 1863—1941 — W. Elefánt Zsuzsanna: Istenhez... (vers) — Dr. Fényes Mór: Egy zsidó filozófus — Dr. Bakonyi László: Búcsú a recepciótól — Sass Irén: Katz bácsi duchenol — Szekszárdi Molnár István: Csillagokhoz... (vers) — Bálint Endre: Vallomások a művészetéről — Timár Magda: Péntek este (vers) — Sós Endre: A mi humanizmusunk — Abádi Imre: A sároni rózsák világában (vers) — Dr. Scheiber Sándor: A halottas sófárfúvás és a hét körmenet — Vihar Béla: Két vers — Barát Endre: Halottvirrasztás — Krónika és Szemle: Dr. Hoffer Armin halála. A szilágycsehi főrabbi halála. Komlós Aladár és Sós Endre előadása. Nemes Lipót ünneplése stb. stb. — Új könyvek — Egy műmelléklet és hét illusztráció.

HALOTT

ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ LAP

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó 15-én

Telefonszám:
111-901

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő.

PERZSASZÖNYEGET

LEGMAGASABB ÁRON

VESZ STERNBERG

DOB-UTCA 2. TELEFON: 342-937

BETEGTOLÓ ÉS ÖNHAJTÁSÚ KOCSIK,
KERÉKPÁROK, GYERMEKKOCSIK

nagy választékban.

LÓWY IMRE

SIESTA

JÁRMŰRAKTÁRA

BUDAPEST, VII., DAMJANICH-UTCA 49.

TELEFON: 420-656.

Betegtolókocsi kölcsönzés. Kérjen díjtalan prospektust.

EZÜST

DISZMŰARU, EVŐESZKÖZÖK GYARI ARBAN

SCHLEIFER

EZÖSTARUGYAR, VII., KAZINCZY-UTCA 10.

TELEFON: 143-528

Karmel ארטה בשך **Penzió Budapest**

VI., Andrásy-út 43. Telefon: 225-434
225-664

Villamos és autobusz összeköttetés a város minden részébe

Elsőrendű családi penzió a város központjában, teljesen újonnan berendezve. Legnagyobb kényelem, modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő konyha. Kívánatra diétikus ellátás. Figyelmes kiszolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. Előzetes szobafoglalás. Szíveskedjék nagybecsű látogatásával bennünket megtisztelni.

**„A GYERMEK
BIBLIÁJA”**

megjelent 224 művészi kidolgozású, gyönyörködtető képpel, 26 szebbnél szebb bibliai tartalmú verssel. A legszebb képeskönyv! Dísz minden zsidó háznak! Szülő legszebb ajándéka, gyermek legnagyobb öröme. Ára 6 pengő. Felnőttek is élvezettel olvashatják. Rendelje meg azonnal a szerző-kiadónál:
KLEIN KÁROLY HITTANAR,
MISKOLC, KALVIN-U. 20.

Használt férfi-, női ruhákért, fehérneműkért, szőnyegekért, zálogban lévő és minden tárgyért magas árat fizet

Nutovits, VIII., Népszínház-u. 26. T. 141-467
SZÖVETCSERE.

BARBIEN

késnélküli borotválópor

MINDENKIT MEGHÓDÍT

Kérjen árajánlatot!

BARBIEN VEGYIPAR, BUDAPEST VI., KIRÁLY-U. 30.

Telefon: 426-210

Visó Márkne

HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák. Tartós hullám.
Hajfestés szakszerűen

BUDAPEST

Károly-körút 25, félem.

[Király-utca sarok]

Telefon: 330-693

Sírkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: 457-159

MULTÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF **ZSIDÓ LAP** XXXII. ÉVF. 1942 JANUÁR

DR. KAHAN NISON:

MENACHEM USSISCHKIN, AZ ORSZÁGÉPÍTŐ 1863—1941

Ussischkin halálával egy rendkívüli egyéniség vált ki az élők sorából. Vasakaratú céltudatossággal, izzó lelkesedéssel, fantáziával párosult nagy gyakorlati tudással kora ifjúságától kezdve egész életét Erec Izrael felépítésének szentelte. *Ussischkin* volt Palesztina nagy kolonizátora.

1863-ban született egy kis orosz városkában, Moszkvában végezte mérnöki tanulmányait, Jekaterinoslawban, majd Odesszában telepedett le és innen irányította *Achad Haammal* együtt a *Chovevé-Cion* palesztinai kolonizációs társaság működését, mely a mult század nyolcvanas éveiben kezdte meg Palesztina kolonizálását. 1896-ban e társaság *Ussischkint* választotta meg elnökévé és ezen időponttól kezdve *Ussischkin* volt a háborúelőtti sok milliányi orosz zsidóság legkimagaslóbb vezérférfia. A cionista mozgalom kifejlődésére ennél fogva döntő jelentőséggel bírt, hogy *Ussischkin* 1896-ban, közvetlenül a *Judenstaat* megjelenése után, *Herzl*hez csatlakozott. Ebbeli elhatározó lépése nem találkozott általános helyesléssel a *Chovevé-Cionisták* soraiban és *Achad Haam*, az orosz zsidóság szellemi irányítója nyíltan kimondta, hogy *Herzl* zsidóállamalapítási terve nem az az út, mely a zsidóság szellemi és fizikai regenerációjához vezet. *Ussischkin* ellenben felismerte *Herzl*-ben a prófétai lendületű vezért, aki képes lesz, amire a *Chovevé-Cion* minden igyekezete ellenére képtelennek bizonyult: hogy a zsidó népet lethargikus tétlenségéből felrázza és a zsidó tömegeket arra az útra ráterelje, mely Palesztinába elvezet. *Ussischkin* felhívására az 1897-ben Baselen megtartott I. cionista kongresszuson már tömegesen vettek részt az orosz cionisták delegátusai és a *Herzlt* követő középeurópai és nyugati cionisták delegátusaival együtt e kongresszuson állapították meg a cionizmus programját, amely „baseli program” elnevezéssel mai napig változatlanul a cionizmus programja maradt: „A cionizmus arra törekszik, hogy Palesztinában a zsidó nép számára közjogilag biztosított otthont létesítsen.”

A program azonossága dacára azonban *Herzl* és *Ussischkin* közt elejétől kezdve mélyreható differencia állott fenn a program megvalósítása tekintetében. *Herzlnak* végig az volt az álláspontja, hogy a kolonizáció előtt meg kell lenniök a közjogi biztosítékoknak. *Herzl* tárgyalásokat folytatott Török-, Német-, Olasz-, Oroszország és Anglia kormányaival és államfőivel, hogy megszerezze a létesítendő palesztinai zsidó nemzeti otthon számára a nemzetközileg garantált autonómsiát, a „charter”-t. *Ussischkin* viszont előbbrevalónak tartotta a gyakorlati kolonizációs munkát, mert meg volt győződve arról, hogy csak az esetben szerezhet a palesztinai zsidóság magának maradandó közjogi jogosítványokat, ha előbb gyökeret vert Palesztina talajában, mert azé az ország, akié a föld.

Herzl is tisztában volt gazdasági tényezők jelentőségével. Bizonyítja ezt a *Judenstaat*, de bizonyítja elsősorban

az, hogy *Herzl* volt a megalapítója a *Jewish Colonial Trust*, az *Anglo-Palestine Company* és a *Keren Kajemet LejIsraet*-nek, vagyis mindazon intézményeknek, melyek mai napig is Palesztina kolonizációját intézik. *Herzl* azonban mereven ragaszkodott abbeli axiomájához, hogy charter nélkül kolonizálni nem szabad és nem lehet. A felfogások ezen ellentéte az évek során mindinkább kimélyül és tragikus összecsapáshoz vezetett a két vezérférfit közt az „Uganda-konfliktus” során. Miután *Herzl* személyes tárgyalásai a török szultánnal nem vezettek eredményre, nem utolsó sorban a zsidó nagytőke ellenséges állásfoglalása miatt. *Herzl* az angol kormánytól engedélyt kért a Palesztinával szomszédos *Sinai-félsziget El-Arish* nevű területének kolonizációjára, de ezen terve viszont az egyiptomi kormány ellenállásán bukott meg. *Herzl* ezek után — mint ezt naplójában írja —, szembentalálta magát egy vasfallal, melyen áthatolni képtelen volt. *Charter-politikája megbukott*. Ugyanakkor Kisenevben és Oroszország más helyein véres zsidóüldözések törtek ki és a cionizmus nem tudta beváltani ígérezeit. *Herzl* végső kétségbeesésében újból az angol kormányhoz fordult és a kormány felajánlotta a zsidó üldözött tömegek letelepítésére *Kelet-afrika Uganda* nevű gyarmatát. *Herzl* az Uganda-tervet az 1903 nyarán Baselen egybegyűlt VI. cionista kongresszus elé terjesztette. Úgy ő, mint *Nordau* ünnepélyesen deklarálták, hogy továbbra is ragaszkodnak Palesztinához és hogy a zsidóság ősi jogairól a cionizmus soha lemondani nem fog. Uganda csak egy átmeneti állomás, egy menedékhely lesz az üldözöttek számára. De *Ussischkin* orosz híveinek, még a kisenevieknek sem, kellett Uganda, ők a katasztrófák ellenére is ragaszkodtak Palesztina kolonizációjához és a kongresszus csak az orosz delegátusok heves tiltakozása mellett szavazhatta meg, hogy Ugandába bizottságot küld a telepítési lehetőségek megvizsgálására.

Ussischkin, aki akkor Palesztinában időzött, sietve hazatért és megkezdte a cionista ellenzék megszervezését az Uganda-terv ellen. *Charkowba* konferenciára hívta egybe az orosz cionisták vezetőit és ez a konferencia *Ussischkin* javaslatára nyíltan hadat üzent *Herzlnak*, követelte a kongresszusi határozat megsemmisítését, az Uganda-terv elejtését és a palesztinai kolonizáció azonnali foganatbavételét. *Herzl* erre 1904 tavaszán egybehívta a cionista nagy vezérőbizottságot (*Actions-Comité*) Bécsbe, melyen *Ussischkin* is részt vett. Itt sikerült az ellentétet formailag áthidalni és a döntést a legközelebbi kongresszusig elhalasztani, de ezen 1905-ben megtartott kongresszuson, mely az Uganda-tervet végleg elejtette, *Herzl* már nem vett részt. *Beteg szíve felmondta a szolgálatot, 1904 júliusában meghalt.*

A VII. kongresszus magáévá tette *Ussischkin* programját, elhatározta a palesztinai gyakorlati munka foganatba-

vételét, e célból dr. Artur Ruppin vezetése mellett 1908-ban meg is alakult Palesztinában a „Palesztinahivatal” az *Anglo-Palestine Company* megkezdte Palesztinában működését, de a kolonizációs munka nélkülözötte továbbra is a cionista vezérőlbizottság támogatását. Az *Uganda-terv* bukása ugyanis nem jelentette egyben a „politikai” cionisták bukását is. Herzl halála után a kongresszus David Wolffsohnt, Herzl legbensőbb munkatársát, a *Jewish Colonial Trust* elnökét választotta meg a cionista vezérőlbizottság elnökévé és az *Actions Comité*-ban, de magában a kongresszusban is a politikai cionistáké volt a többség, akikkel szemben állott Ussischkin vezetése alatt a „praktikus” cionisták kisebbsége, akik a gyakorlati munkák azonnali fogvatbavételét sürgették, míg a „politikai” cionisták továbbra is kitartottak Herzl elgondolása mellett, hogy a cionista szervezet finansziális eszközei teaurálандók mindaddig, míg a gyakorlati munka lehetőségét a közjogi előfeltételek biztosítják. Ussischkin céltudatosan folytatta a maga harcát és midőn sikerült terveinek a német cionistákat is megnyernie, 1911-ben Wolffsohn kénytelen volt a vezetést dr. Otto Warburgnak átadni és 1913-ban a *Jewish Colonial Trust* vezetéséről is lemondani. Ezzel a cionista szervezetnek és finansziális intézményeinek vezetése Ussischkin és barátai kezébe került, akik Weizmann közreműködésével lefektették a „szintetikus” cionizmus alapelveit, a praktikus és politikai cionizmus synthesisét és sikerült az összes cionista erők egyesítése a cionista cél megvalósítására.

Erre a megvalósításra azonban már csak a háború után kerülhetett a sor, amikor is Ussischkin Oroszországból Palesztinába költözött és átvette a palesztinai zsidóság nehéz és felelősségteljes vezetését. Weizmann és Sokolow mellett Ussischkin képviselte a zsidó nép követeléseit a békekonferencián is, mindazonáltal nem tulajdonított túlzott jelentőséget a Palesztinára vonatkozó jogok nemzetközi elismerésének, döntőnek csupán, mint ezt ifjúsága óta mindig hirdette, Palesztina földjének zsidó birtokba való vételét tekintette. Mint a *Keren Kajemet Lejiszrael*, a zsidó kolonizációs alap direktóriumának elnöke, ezentúl életét egyedül és kizárólag a kolonizációnak szentelte és a *Keren Kajemet* az ő vezetése mellett alig 20 év alatt több mint 500.000 dunam földet vásárolt és 150-nél több zsidó telepet létesített. A fedezetet Ussischkin a zsidó nép millióinak adományfilléreiből és nagyszabású hiteltranzakciókból teremtette elő.

Első merész tranzakciója a *Jezreel síkságban* évszázadok óta poshadó mocsarak megvásárlása volt. Ussischkinnek sikerült a mocsarakat Breuer József és Elek Szilárd magyar mérnökök és a chalucok ezreinek segítségével lecsapoltatnia, akik nyakig vízben dolgozva, a maláriával és éhséggel dacolva, rövid néhány év alatt elvégezték a nagy művet, amit a világ legkiválóbb szakértői lehetetlennek minősítettek és az *Émek Jezreel* azóta Palesztina legdúsabb termő földje. Később megvásárolta a *Hajfa-Acco öböl*, az *Émek-Zebulon* homokdűnáit, megvetve alapját Palesztina iparvidékének. *Judeában és Galileában sziklás hegyvidéket* vétetett és a kopasz hegyhákat *fenyveserdőkkel* fásította be. Megvette a *Merom-tavat* és a körülötte lévő mocsarakat is, melyek sokezer zsidó család megélhetését fogják biztosítani lecsapoltatásuk után. *Vásároltatott tengerparti homokdűnákat* és narancsültetvényeket és gyümölcsösöket létesített rajtuk. Ussischkin nem ismert terméketlen földet, tőkével és munkával a sziklából vizet fakasztott és a mocsárból termőföldet teremtett és mindez sikerült, mert a tőkéhez és munkához lelkesedés és idealizmus járult. Ussischkinnek az volt az elve, hogy a *Keren Kajemet* sohse konkurráljon a magántőkével és azért ott vásárolta a földeket, ahol a privát tőke nem merte vállalni a kockázatot. Az arab zavargások óta Ussischkin az ország legveszélyesebb részeiben, a határszéleken, a *Jordán mentén, Galilea hegyvidékén* létesítette egymásután a zsidó telepeket, hogy így biztosítsa az országot a zsidóság számára, bízván a telepések haláltmegvető áldozatkészségében. És Ussischkin soha nem csalódott. Egyetlen egy telepítésével sem vallott kudarcot. Ussischkin nagy kolonizátornak bizonyult, akihez hasonlót keveset ismer a kolonizációk világtörténete.

Ussischkin érdeme, hogy felismerte a kollektív gazdálkodás nagy lehetőségeit is. Minden támadás dacára kitarított a *kvuca-rendszer* mellett és itt is, az évtizedes tapasztalatok őt igazolták. Ussischkin konzervatív, polgári beállítottságú ember volt és a cionista mozgalom jobb szárnyához tartozott, és mégis minden párt magáénak vallotta őt, aminthogy tényleg soha nem pártok érdekében, hanem mindig csak az összsidóság szolgálatában működött. És mivel mindig csak a zsidó kolonizáció érdekeit tartotta szem előtt, gyakran ellentétbe került az angol kormánnyal és kormányhatóságokkal, melyek arab szempontokat mérlegelve, a zsidó kolonizációt szűk keretek közé igyekeztek szorítani. Ussischkin élesen szembehelyezkedett a törekvésekkel és soha, még a béke kedvéért sem volt kapható bármi kompromisszumra. Az 1939 nyarán Genfben megtartott cionista kongresszuson Ussischkin a legélesebben foglalt állást az angol kormányzati politika ellen, felszólítván Palesztina zsidóságát, hogy ha kell, életük árán szegüljenek ellen a jogfosztás e politikájának. Ussischkin élete végéig ugyanaz a harcos egyéniség maradt, mint amilyenek ifjúkorában indult. Kevés embernek adatott meg, mint neki, hogy mindazt, amiért ifjúkora óta küzdött, saját elgondolása szerint meg is valósíthassa. Erec Izrael felépítése nagy részben Menachem Ussischkin műve.

Ussischkin igen nagyra értékelte a magyar zsidóság képességeit és mélyen fájlalta passzivitását Palesztina újjáépítésének nagy munkájában. Én Ussischkint 1911, a X. cionista kongresszus óta személyesen ismertem; számos kongresszuson találkoztunk, a huszas években meglátogattott hennünket itt Budapesten is és minden alkalommal a magyar zsidóság nagyrabecsülésének adott kifejezést. Midőn 1929-ben Ussischkint Jeruzsálemben a *Keren Kajemet* központjában meglátogattam és hálámat fejeztem ki neki mindazért, amit Palesztina a magyar zsidóságért tett és egyben elnézését kértem azért, hogy a magyar zsidóság oly keveset tett Palesztináért, Ussischkin helyreigazította szavaimat: *A magyar zsidóság többet adott Palesztinának, mint bármely más ország zsidósága*, mert Magyarország adta Herzlt és Nordaut. És ugyanakkor megemlítette, hogy Palesztina hálás Magyarországnak azokért a kiváló mérnökökért és kitűnő munkásokért, akik az Országépítésben résztvesznek. Hozzátette még kedvesen, hogy ő maga is, ha jó mesteremberre van szüksége, asztalosra, kárpitosra, magyar zsidó kézművest bíz meg a munkával és tudja, hogy munkája jó lesz. Ussischkin minden alkalommal lelkünkre kötötte, hogy, ha pénzt csak keveset adunk Erecnek, legalább igyekezzünk gyermekeinket a héber szóra tanítani, mert ez a legerősebb kapocs, mely a diaszpóra és Erec zsidóságát egybeköti és az egyetlen híd, mely ősi mivoltunkból átvezet a zsidóság jövőjébe.

W. ELEFÁNT ZSUZSANNA: ISTENHEZ...

*Hozsánna Néked, millió életnek kiapadhatatlan forrása,
Ki évezredek óta voltál, vagy és leszel,
Belőled fakad a mindenség homálya,
tengerek vizéből felgyűrődő hegyek,
föld, tűz, víz mind Téged dicsőítenek.
Te vagy a betegek varázsos gyógyírja —
mindenek kútfője —
Kinek szavára megfakad az élet
és lehelletére meghal a világ.
Ó, terítsd reánk mennyei palástod bodroshajú bársonyát
s fejünk alá Földanyánk rögpárnáiból készíts egykor
puha fekhelyet...
most még melengesd jéggé fagyott szíveinket,
hogy méltók lehessünk királyi koronád fényének emelésére
s alkotásod ékköves kelyhében
ne hulljon el meddően az ifjak serege!*

DR. FÉNYES MÓR:

EGYZSIDÓFILOZÓFUS

Míg a szellem munkásai kenyérgondokkal a fejükben ödöngnek, akad köztük egy, akin megvalósult a prófétai íge: „Eljön az idő, amikor éhséget bocsátok a földre, de nem kenyérre való éhséget, hanem, hogy hallgassák az Úr igéjét“. Szemere Samu filozófiai régiókba révedzeti tekintetét és „*Filozófiai Tanulmányok*“ című művében¹ adja közre, amit a Magyar Tudományos Akadémia folyóirataiban és egyebütt jelentetett meg. Mint filozófiai dilettáns vállalkozik e cikk írója, hogy e művet ehelyütt a zsidó művelt közönséggel ismertesse, mert azt a kérdést veti fel a munkával szemben: mit nyújt a nagyközönségnek és mit nyújt a zsidóságnak? És már előlegkép is örömmel állapítja meg, hogy ritka, Alexander Bernát szellemén nevelkedett könnyed stílussal, szinte csevegve emeli az olvasót a legmagasabb szellemi tájakba, de ott sem feledkezik meg zsidó voltáról. *Történetfilozófia* c. tanulmányában mondja, hogy a történetfilozófia első koncepcióját a zsidó prófétáknál találjuk (30. l.) és a filozófiai irodalomban talán páratlanul álló helyet szentel a próféták „ihletett“ meglátásának. Saurat szerint „a filozófiák rendszerint a vallások töredékei“, de Szemere bölcselkedésére ez mindenestre áll, amennyiben értékmértéket alkalmaz a filozófiai rendszerekre, mintegy vallja, hogy annyit ér az igazság, amennyi az erkölcsi mag benne. Mintha csak Jóbot hallanók: „Vajha megnyilatkozná (Isten) előtted a bölcseség rejtelmét, mert kétszerese azok az üdvnek“ (11, 6). *Winkelband* szellemétől elragadtatva, hittel hisz az értékben, mely mint abszolútum lebeg a realitások fölött.

Kiterjednek e tanulmányok a *filozófiai történetére, az ismeretelméletre, az esztétikára és a pedagógiára*. Érték-elméleti irányvonala végighúzódik a „*Tudományos gondolkodás és filozófiai gondolkodás*“ című esszéjétől fogva néhány dolgozatán át. Kimutatja, hogy nemcsak a természettudományos és a kultúrhölcséleti észjárás különbözik egymástól, hanem ezektől eltérő irányt követ a filozófiai merengés, amely nem leíró és nem magyarázó, hanem *értelmező*, célt és értéket kereső s ezzel a kérdéssel fordul a realitások világa felé: milyennek *kell* lennie, hogy a keresett értéket valósítsa. Így például *Fichte* az *Én*-ben látja a Lét végcélját, benne látja az erkölcsi törvény megvalósulása lehetőségét; *Spinoza* szerint a világ *Istennek* emanációja, az ő realitásának részese, nem más, mint az ő *organikus, művészi kifejezése*; Kant viszont az erkölcs síkjára tereli a kérdést: milyennek *kell* lennie az *akarataknak*, hogy értékvalósító legyen, és megállapítása az, hogy olyanak, amelynek elve az egyetemes törvényhozás elvével egybehangzó legyen; sőt még az életértéket tagadó *Schopenhauer* is célirányosság után kutat, habár negatív eredményre jut.

Ez az értékutatás folytatódik a *Történetfilozófia* című tanulmányban is, ahol a kérdés: mi a világtörténelemnek *értelme, célja, értékeszméje*. Herder példának okáért a *humanitásban* látja a célpontot és ebből folyólag föléje helyezi a zsidó nép történeti jelentőségét a perzsáéknak, amennyiben szellemileg jobban hatott más népekre; *Schiller* viszont a szép ideáljának, a művészetnek ápolásán *megnemesült* és ennek révén a földiségtől *felszabadult* emberben látja a kiteljesedést.

Ugyancsak értékelméleti idealizmus rezeget át a „*Művészet mint valóságértelmezés*“ című esszén. Szembeszáll itt *Platon*-nal, aki szerint a művészet nem egyéb, mint a valóság *utánzása*. Eszerint ugyanis a fényképezés, mely híveiben adja vissza a tárgyat, fölötte állana a festészetnek,

a zene meg az építészet még éppenséggel nem állana a művészet rangján; elutasítja a *kifejezés* elméletét is, mely szerint a művész mindig arra törekedhetik, hogy *önmagát adja*. Szemere a *valóságértelmezésben*, a lényegkeresésben látja a művészetet és itt támaszkodik *Volkel*-re.

Zsidó szempontból érdemel figyelmet a *Spinoza és az Individualizmus és univerzalizmus (Leibniz és Spinoza)* című tanulmány. Utal arra, hogy a hitközösségből való kizárás az újkor elején általánosan érzett korszükséglet volt. (Hozzátehetjük, hogy Hollandiában, az úgynevezett szigorú református egyház, melyhez a királynő is tartozik, ma is szigorú ellenőrzés alatt tartja híveinek házi vallásgyakorlatát és hitközösségről hitközösségre terjeszti a mulasztókkal szemben a kirekesztési intézkedést). A *Tractatus theologico-politicus Gerhardt* szerint egyenesen *Kopernikus* felfedezésének pendantja a szellemi világtérben. Eszerint az istenhit a legszilárdabb pont, *Spinoza* gondolatrendszere voltaképp vallás is, világkép, melynek célja az észnek és szívnek megnyugvást szerezni. *Leibniz* is *Spinoza* hatása alatt áll, bár elég hálátlanul igyekszik ezt leplezni és meg is tagadja mesterét. Míg *Spinoza* a végtelenből indul a *substantia* keresésére, *Leibniz* ellenkezőleg: a végesből, az egyéni tudatból, mely megvan bennünk az érzéki tapasztalatot megelőzőn és ez alkotja végtelensokad magával a világot;

¹ Szemere Samu: *Filozófiai Tanulmányok*. Budapest. 1941. „Arany János“ Irodalmi és Nyomdai Rt.

Dr. Szemere Samu

előre megállapított *harmónia* van anyag és szellem között, a testi jelenség csak alkalom arra, hogy Isten a neki megfelelő lelki jelenséget keltse (*okkazonalizmus*). A szabályos párhuzamosság tana *Spinozá*-nál is megvan, csak hogy univerzalista alapon; anyag és szellem egyenragú tényezők.

Még a *Tragikum és Szellemesség és komikum* című tanulmányokban is találkozunk az értékelmélet alkalmazásával. Eredeti szempontot visz be *Szemere* a filozófia történetébe is. *Schopenhauer* című esszéjében kimutatja, hogy a metafizikai állásfoglalás is szubjektív lelki forrásból táplálkozik. Nem az akaratelméletnek folyománya a pesszimizmus, hisz más *voluntaristák* (*Fichte, Nietzsche*) optimizmus felé tartottak, hanem fordítva: *Schopenhauer*-nél a pesszimizmus sugalta, hogy a világakarát nem célirányos, az esztétikai gyönyör is csak fájdalomzsongító és

nem veszi figyelembe, hogy a vallásban is a világkerülés tisztább lét felé vezető út.

Számos más tanulmány ismertetéséről térszűke miatt le kell mondanunk, noha a képzőművészet, a zene, a költészet barátainak sok érdekelt nyujtanánk azzal, anélkül, hogy kemény próbára tennők elméjüket, mert szerző társalagva lopja bele mintegy az új gondolatokat.

A kormány régebben méltatta már *Szemere* munkásságát, amikor tanügyi főtanácsosi tisztségre emelte, de munkája terjesztése mégis csak ránk, zsidókra vár. Remélhető, hogy nem lesz iskolai könyvtár, de művelt zsidó ház könyvszekrénye sem, amelyben e munka ne díszlene. Az idő intelme, hogy mutassuk: van még zsidó filozófus, van, aki a szellemiekben keresi élete értékét és az értékben látja a világ substantiáját.

DR. BAKONYI LÁSZLÓ:

BÚCSÚ A RECEPCIÓTÓL

I.

A millenium világraszóló ünnepére készülődő ezeréves magyar állam nagylelkű, díszes ajándéka volt a recepció, amellyel befogadta és a történelmi egyházak sorába emelte a háromezeresztendő zsidó vallást. A honfoglaló ősök már Pannónia földjén találták a zsidókat, akik a sírkövek tanuságtétele szerint a római impérium idejében már itt éltek, itt imádkoztak az Egy Istenhez, itt dolgoztak, itt haltak meg és akik ezer éven át jóban-rosszban osztoztak az ország sorsában. Az ifjúi erőtlől duzzadó, szabad és boldog magyar nemzet a kiegyezés után szeretettel ölelte magához minden hűséges fiát, aki részt kért a nemzeti állam felépítésének munkájából. Mi volt a recepció célja és jelentősége? Emlékezetes szavakkal mondja meg az izraelita vallásról szóló törvényjavaslat miniszteri indokolása:

„Huszonöt éve annak, hogy az izraeliták a polgári és politikai jogok tekintetében a keresztényekkel egyenjogúsítottak s ez idő óta a közélet minden vonalán közreműködve, nem egy bizonyítékát szolgáltatott annak, hogy erős nemzeti érzéstől áthatva, részt akarnak venni a magyar nemzeti állam teljes kiépítésében. Nagy ideje, hogy az ország ezen hétszázézer meghaladó polgárainak vallása is a törvény sáncai közé befogadtassék.“

A képviselőház közoktatásügyi bizottságának a javaslatról szóló jelentése pedig ezekkel a fájdalmasan időszerűtlen mondatokkal végződött:

„Elfogadásra ajánlja végül a közoktatásügyi bizottság az ekként szövegezett törvényjavaslatot, mert azonkívül, hogy a lelkiismereti szabadság eszméjének megnyilvánulását látja benne, általa mintegy az ország felekezeti szempontok fölé helyezkedő elismerését is látja azon izr. vallású honpolgárokkal szemben, akik hazafiság, emberszeretet, tudomány, irodalom, művészet és kereskedelem terén hasznos szolgálatot tettek mindannyiunk által mindenekfelett szeretett édes hazánknak.“

A mai magyar zsidó nemzedék megrendült lélekkel olvassa ezeket a szavakat, egy félévszázad kódébe vesző boldog korszak elhomályosuló emlékeit. A magyar állam törvényhozása most visszavonni készül az unokáktól azt a nagyszerű ajándékot, amelyet a nagyapáknak juttatott; az izraelita vallásfelekezetet letaszítják eddigi közjogi állásáról és kirekesztik a bevett vallások történelmi nimbuszal övezett fényes köréből. Úgy érezzük, hogy nem a nyolcszázézer magyar zsidó lélek sérelme, hanem elsősorban annak az ősi vallásnak érdemtelen bántalma miatt kell panaszkodnunk, amely az egy igaz Istenben való hitet és az erkölcsi világrend örök alapját: a Tízparancsolatot, a fele-

baráti szeretet magasztos elvét, a keresztény vallások előtt is isteni kinyilatkoztatást jelentő Ó-Testamentumot és a próféták fenséges hirdetéseit adta az emberiségnek.

II.

A recepció lényegileg nem jelentett jogkiterjesztést; az 1895. évi XLII. törvénycikk inkább csak ünnepélyesen deklarálta azt a jogi állapotot, amelybe az izraelita vallásfelekezet a kongresszusi szabályzatnak a király által 1869. évben történt megerősítése után került.

Adóinkat a recepció előtt is közigazgatási úton hajthattuk be, istentiszteleteink az államhatalom védelme alatt álltak, az állami költségvetésben egyházi céljaink támogatásban részesültek. A recepció törvény tehát nem adott új jogokat, ezzel szemben a most tárgyalás alatt álló törvényjavaslat nemcsak a díszet és kitüntetéset jelentő bevéttséget szünteti meg, hanem azáltal, hogy az indokolásból kitűnőleg felekezetünket a jövőben elismerendő vallásfelekezetek jogállását szabályozó 1895. évi XLIII. törvénycikk hatálya alá kívánja vonni, a recepció előtti jogi birtokállományunkat is veszélyezteti.

Sőt, amikor a javaslat az állami és községi segélyezés tilalmát is felállítja, még az 1895. évi XLIII. törvénycikknek az elismert vallásfelekezetekről szóló rendelkezésén is túlmegy, mert hiszen ez a törvény nem tiltja meg a jövőben elismerendő felekezetek állami és községi segélyezését.

III.

Nem tudjuk még, hogy a javaslat milyen átalakulásokon megy keresztül, míg törvényé válik; nem tudjuk, mikép fog intézkedni a törvény végrehajtási utasítása felekezetünk életbevágó, nagyfontosságú kérdései fölöl. Csak azt tudjuk, hogy újabb súlyos megpróbáltatások várnak reánk, amelyeket a Mindenhatóba vetett megrendíthetetlen erős hittel és a törvény iránti köteles tisztelettel fogunk elviselni. De arra is rá kell mutatnunk, hogy az új törvény új köteleességeket és az új helyzet új áldozatokat követel a magyar zsidó közösségtől. *Templomainkat, papjainkat, iskoláinkat és tanítóinkat nem hagyhatjuk el*, ezer és ezer nélkülöző és szenvedő gyermek, beteg és elaggott hittestvérünk megmentésének szent munkáját fokozott erővel tovább kell folytatnunk. Bánatos szívvel hiába keressük a tegnapi napot; a ma és a holnap megmentéséért kell dolgoznunk. Bizton hisszük, hogy a magyar zsidóság multjához méltóan fog munkálkodni a jobb és szebb jövőért.

SASS IRÉN: KATZ BÁCSI DUCHENOL

A vezérigazgató úr homlokán, apró, forró verejtékcseppek jelentek meg:

— És mikor gondolja... tanár úr... azt az... — kérdezte fakó, gyáva, tompa hangon.

— Hát kérem... — válaszolta a sebészstanár nyugodt, szelíd, egyforma hangján — az ilyen előrehaladott stádiumban lévő dolgot jobb tegnap, mint holnap elintézni. Nézzük csak, hogy állunk jövő héten?

Megforgatta az íróasztalán álló naptár lapját:

— Hétfőn, kedden, dolgom van... Szerda... Csütörtökön megint... Pénteken pedig négy napra elutazom... Maradna tehát a szerda, ha nem babonás.

A sebészstanár hangjában nyoma sem volt a gúnynak. Mestersége megtanította rá, hogy mikor a páciens előtte fekszik a műtőasztalon, az ő, egész Európában híres tíz ujján kívül, még egész sereg titokzatos égi és földi erőnek is beleszólása van a dolgába. Cseppet sem lett volna meglepve, ha a vezérigazgató úr tiltakozott volna a 13-as dátum ellen. A vezérigazgató úr azonban nem tiltakozott. Egy percig úgy érezte, hogy igenis ki fogja mondani a szorongását, fél a 13-as számtól... Máskor nem félt, de életében most először fogják felnyitni a hasát és... most fél...

Merev, sápadt arccal ült a helyén és a naptárra bámult: Szerda... tizenhárom... — olvasta szórakozottan. — Róm. kath.: Polykarp; Prot.: Tihámér; Izr.: Jom kipur... Szerda 13.

Aztán egyszerre mintha a merev arc kicsit felengedett volna. A mozdulatai is megélénkültek. Belső zsebéből friss, fehér zsebkendőt vett elő és végigtörölte izzadt homlokát. A hűvös vászon érintése felüdítette. És majdnem nyugodtan csengett a hangja:

— Nem vagyok babonás... — mondta megkönnyebülve, — de szerdán mégis lehetetlen... Ugyanis, zsidó ünnep van... Ha lehetne, inkább csütörtökön...

— Csakhogy csütörtökre már egy hölgy van előjegyezve és az bizony babonás. Hanem... majd megrövidítem a távolléteket két nappal. Vasárnap, megfelel önnek?

— Hogyne, teljesen... — válaszolta szinte nekividulva. Úgy érezte, hogy az ismeretlen, veszélyes ellenféllel való nagy mérkőzésének első menetét megnyerte. Szerda helyett vasárnap, 13 helyett 17... És mégcsak nevetségesse sem kellett tennie magát...

Már a lépcsőn járt, mikor eszébe jutott:

— Hát szerdán van hosszúnapp? Nem is tudtam. Talán nem lenne rossz, elmenni a templomba...

*

Bent az irodában percek alatt mindenki úgy tudta, hogy a vezért vasárnap operálják. Epeköve van, tegnapelőtt csúnya rohama volt, nem lehet tovább halogatni.

— Epekő?! — rémüldözött Malvin kisasszony. — Az borzasztóan súlyos.

Haugwitz úr, a cégvezető, aki csak nemrégén került a vállalathoz, lemondóan legyintett:

— A sógorom majdnem a műtőasztalon maradt. Pedig húsz évvel fiatalabb és legalább negyven kilóval soványabb, mint az öreg...

Katz bácsi éppen a napi expresszcsomagokat kötötte görnyedt, öreg hátára és a postára készült, mikor a nagy eseményről értesült. Első pillanatban megdobbant a szíve: Isten ujsa... — gondolta. Aztán valami egészen megmagyarázhatatlan, hirtelen támadt dühvel fordult Haugwitz úr felé:

— Mit festi az ördögöt a falra a cégvezető úr?... — mondta. — Ott marad, ott marad... Miért maradna ott?... Mi lenne a cégből, ha ottmaradna? Majd a Haugwitz úr átképeztetné magát vezérnek, mi?

S már ki is totyogott az ajtón a nagy dobozok alatt.

De az utcán lehült Katz bácsi és nagyon józanul le-szidta magát:

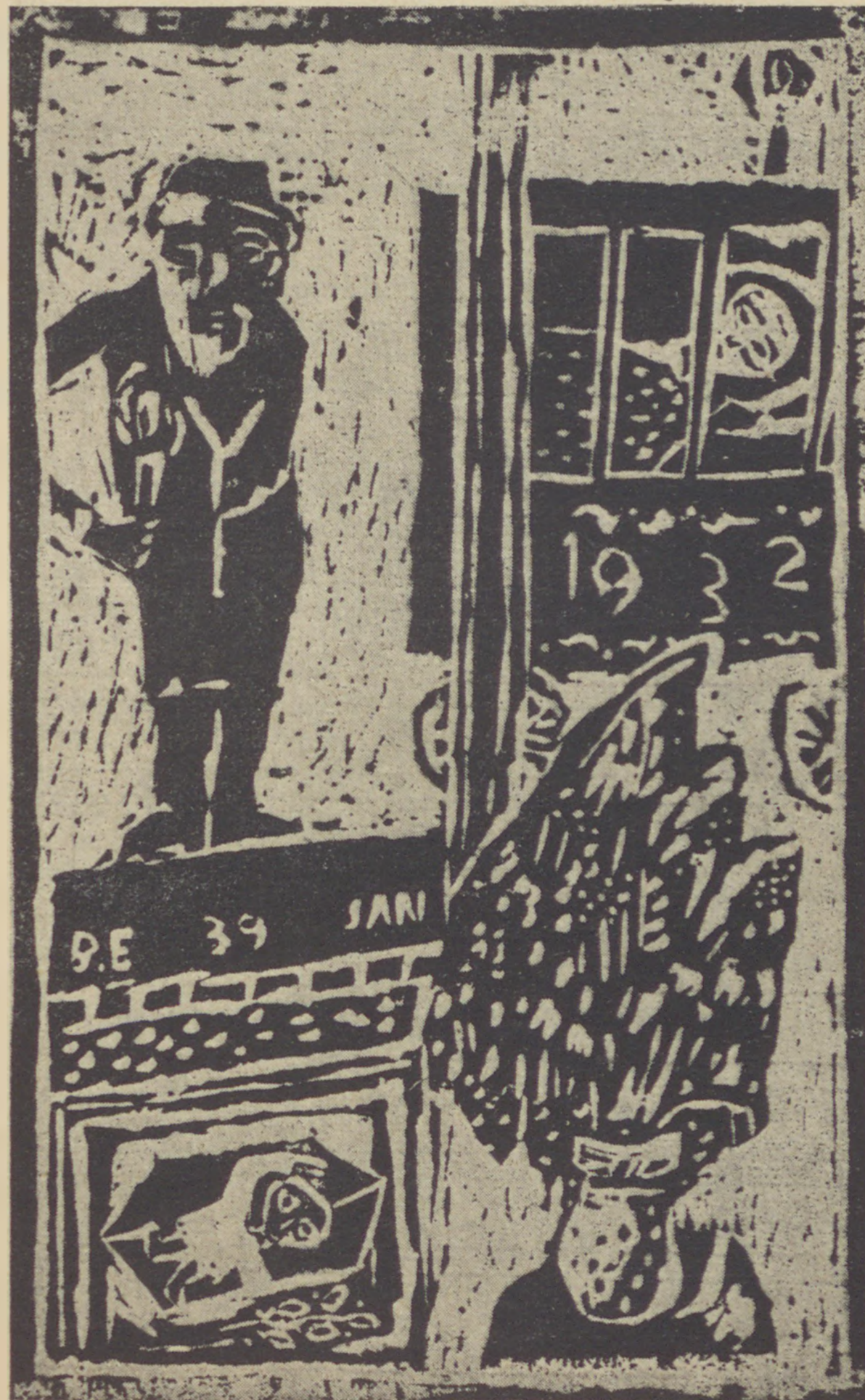
— Mesüge vagy te, Katz, hogy úgy belekötöttél abba

a cégvezetőbe? Mit véded te a vezér életét? Téged kirúgott, te elsején már mehatsz. Mitől félsz te? Forduljon fel a vállalat, ahogy csak akar... Láthatod, hogy Isten nem ver bottal.

Ezen aztán elrágódott egész a postáig. Isten nem ver bottal és nem hagy büntetlenül semmit. A vezér kirúgta Katz bácsit. Harminc évi szolgálat után, se szó, se beszéd, mehet. Harminc évig jó volt, most egyszerre öreg neki. Harminc évig elég gyors volt, most egyszerre piszmog és lassú és mindent elfelejt... Na, jó... Katz bácsi elmehet, azért Isten nem fogja éhenhalni hagyni... De majd meglátjuk, hogy mi lesz a vezér úr epeköveivel!?

*

Amilyen mértékben távolodott a vezér autója a sebészstanár rendelőtől, olyan mértékben romlott a vezér kedve és bizakodása. Hiába ismételte magában ezerszer is ritmikus monotonossággal: vasárnap... tizenhét... hét... hetes szám... szerencsés szám... vasárnap... szerencsés nap... nem használt. Ami rémhistoria műtétrel kapcsolatban valaha a fülébe jutott, most mind ott élt, kiabált, fenyegetett az agyában. Tízezer véletlen jutott eszébe, mely mind katasztrófális lehet... A sebész rosszul van diszponálva, remeg a keze... A páciens szíve nem bírja az altatást... Műtét közben kiderül, hogy rossz volt a diagnózis és a baj sokkal súlyosabb, mint amilyenre el voltak készülve... Micsoda marhaskodás volt azzal a tizenhármal

Bálint Endre: Linoleummetszet

számmal. Hát csak egy számtól van mit félni?! Az igaz, hogy szerdán csakugyan jomkippur van... Nem tudta... évek óta nem tudja, hogy mikor van jomkipur... Utoljára akkor tudta, mikor apja még élt és templomjegyet vett neki. Mert ezt már így rendezte be magának. Minden évben ő vette meg a templomjegyet apjának abba a kis templomba, ahová apja — a hajdani, sovány, mozgékony kis utazócska — naponta reggel és este szorgalmasan eljárógatott... Mikor vett utoljára templomjegyet? Tizenöt éve... vagy tizenhat... vagy talán tizenkettő... régen volt.

*

Mikor Katz bácsi visszakecmergett a postáról és zihálva, kimelegedve kihámozta magát kopott kabátjából, a vezér szobájából éppen Milch lépett ki. Milch! Nem akart hinni a szemének! Odaszaladt hozzá, mellére tette a kezét, hogy meggyőződjön róla, csakugyan Milch-e... Mit keres Milch a vezérnél?

A samesz mély tisztelettel köszöntötte Katz bácsit:

— Solem alechem, reb Walf... Itt tetszik lenni az irodában?

Katz bácsi rá se hederített:

— Mit akart maga a vezértől, reb Jajne?

A samesz szeme sarkából Katz bácsira kacsintott, egészen közelhajolt a füléhez és ragyogó arccal belesúgta:

— Jamkiperre nálunk lesz.

— Kicsoda?

— A vezér méltóságos úr.

— Aber rédnz ka nárisgát. Ez a pose jiszróél?

— Ügy éljek. Átküldött egy százast és kért egy ülést.

A Herr Cedokegabe átadja neki a helyét, naná, száz pengőért!

— Isten ujj! Isten ujj! — ujjongott fejbekólintva Katz bácsi. Most majd látni fogja az a pose, hogy kit küldött ő el, mir nix, dir nix, harminc év után. Nem egy akármilyen irodaszolgát. A Katz-ot. Majd látni fogja azt a kóvedot, amit a Katz kap a templomban. Nem száz pengőért, hanem a becsületért! Csak jöjjön el, csak lássa, ahogy, mint *kajnt*, elsőnek hívják fel a Tórához és ahogy duchenolni fog. Csak lássa és hámuljon és tudja meg, hogy nem a Hoffer és Társa ecetgyár a világmézőpe s ha a Hoffer és Társától kidobják a Katzot, az Istenházában azért mégis a Katz kapja a kóvedot, ha a vezér úr fizeti is a százast... Isten ujj!

Hogy az a bűnös és bosszuálló gondolat mikor jutott Katz bácsi eszébe, maga se tudta volna megmondani. De eszébe jutott és nem akart onnan eltávozni. A vezér fél az operációtól. Vasárnap operálják és szerdán elmegy a templomba. Minden évben bent dolgozott az irodában, most egyszerre templomba megy. Hja, ha baj van, akkor mindenkinek eszébe jut az Isten... A műtőasztalon még a vezér úrnak is jó lenne egy kis segítség, egy pár tilem, egy pár könyörgés... áldás...

És Katz bácsi egyszerre ott látta magát talpig fehérben, felemelt kézzel a templomban. Két kezével, jeruzsálemi főpapok pesti irodaszolgáig szegényedett sarja az ősi, szent, ároni áldást osztja. Mindenkinek a templomban, szegénynek és gazdagnak, kivétel nélkül, azaz hogy...

Hoffer vezér úrnak nem fog áldást osztani Katz bácsi. Nem!

Menjen a műtőasztalra a maga erejéből. Ügy, ahogy van.

Katz bácsi nem fog segíteni.

Négy napig hordta a kemény elhatározást magában Katz bácsi. Négy nap alatt szíve egyre hidegebb, egyre kérgesebb lett. És közben egyáltalán nem érzett lelkiismeretfurdalást. Jóétvággal evett és kitünően aludt.

De kolnidre este kezdte valahogy furcsán érezni magát. A templomban egész idő alatt zavart és szórakozott volt s folyton erre-arra forgatta a fejét, mert az volt az érzése, hogy figyelik. Mereven és rosszalólag figyelik. Világosan érezte, hogy Valaki jóságosan, de szemrehányóan csóválja a fejét:

— Ej, ej, édes fam, ezt én tetőled nem vártam volna.

Egész éjjel nem aludt Katz bácsi. Forgolódott az ágyában és keservesen nyögött.

— Miért áldjam meg...? — kérdezte panaszosan. — Mi közöm megáldani... mikor kirúgott...!? Hogy jövök én ahhoz, hogy éppen akkor áldjam meg, mikor olyan rosszszat csinál nekem? Menjen csak a műtőasztalra a maga erejéből... Miért éppen én segítek neki?

Sápadtan, összetörve, kimerülten kelt fel másnap hajnalban Katz bácsi... Szótlanul öltözködött... Szeme csupa könny volt és a szíve keservesen fájt... Oh, az a mámzer, az a mámzer! — gondolta elkeseredve. — Mért kellett annak engem kirúgni? És éppen jamkiper előtt?!

Hát mit csináljak most?!

Talán soha még ilyen bensőségesen, ilyen odaadón, ennyire magáról megfeledkezve nem imádkozott Katz bácsi. Reszketeg, megvékonyodott, öreg hangja minduntalan kisírt a hangtömegből. Könyörgött, kunyorált, hízelt Istennek, mindenáron ki akart bújni valami alól, ami alól — ezt világosan érezte — Isten nem akarja őt felmenteni. S mikor eljött az ideje s mikor levetett cipővel, fejére borított tállisszal ott állott magábaroskadva a hívők előtt s felemelte két kezét, magasan a homloka elé és kimondta az első szavakat: — Jövorechecho Ádonáj vöjismörecho... áldjon meg téged az Örökkévaló és őrizzen meg... Katz bácsi meglebbentette kissé tálliszát a szeme előtt, megkereste a cedokegabe helyén álló Hoffer urat és megismételte magában halkán és erősen, míg a kántor a következő mondatot cifrázta, megismételte Katz bácsi megkönnyebült és felszahadult lélekkel:

— Jövorechecho Ádonáj vöjismörecho, Hoffer vezér úr, áldjon meg téged az Örökkévaló és őrizzen meg... őrizzen meg...

Aztán visszaült a helyére, tenyerébe hajtotta a fejét és hosszan, mélyen elgondolkozott.

— Ügy jártam, mint Bilám... — gondolta kicsit elszégyenülve, de kicsit megnyugodva is, mint akinek rendben van a szénája. — Na jól van... Biztosan így kellett lenni...

S mikor elmúlt a nagy nap, Katz bácsi kifelé menet odasettenkedett a vezérhez és biztatóan, kategorikusan oda-súgta:

— Tessék csak nyugodtan operáltatni magát, méltóságos úr... Nem kell félni... nem lesz semmi baj... Már elintéztém.

A vezérigazgató úr értetlenül, kicsit bosszusan és elég sértődötten nézett Katz bácsi után:

— Egészen hülye az öreg... — gondolta kelleetlenül. — Éppen ideje volt, hogy elküldjem.

SZEKSZÁRDI MOLNÁR ISTVÁN:

Csillagokhoz...

*Ó, lássatok meg engem csillagok,
Ahogy egyedül lassan ballagok.*

*Ti gázlámpák — ne nézzetek reám —
Olyan rongyos és kopott a ruhám.*

*Te aszfalt is, ki léptemet lesed,
Lyukas cipőmről vedd le most szemed.*

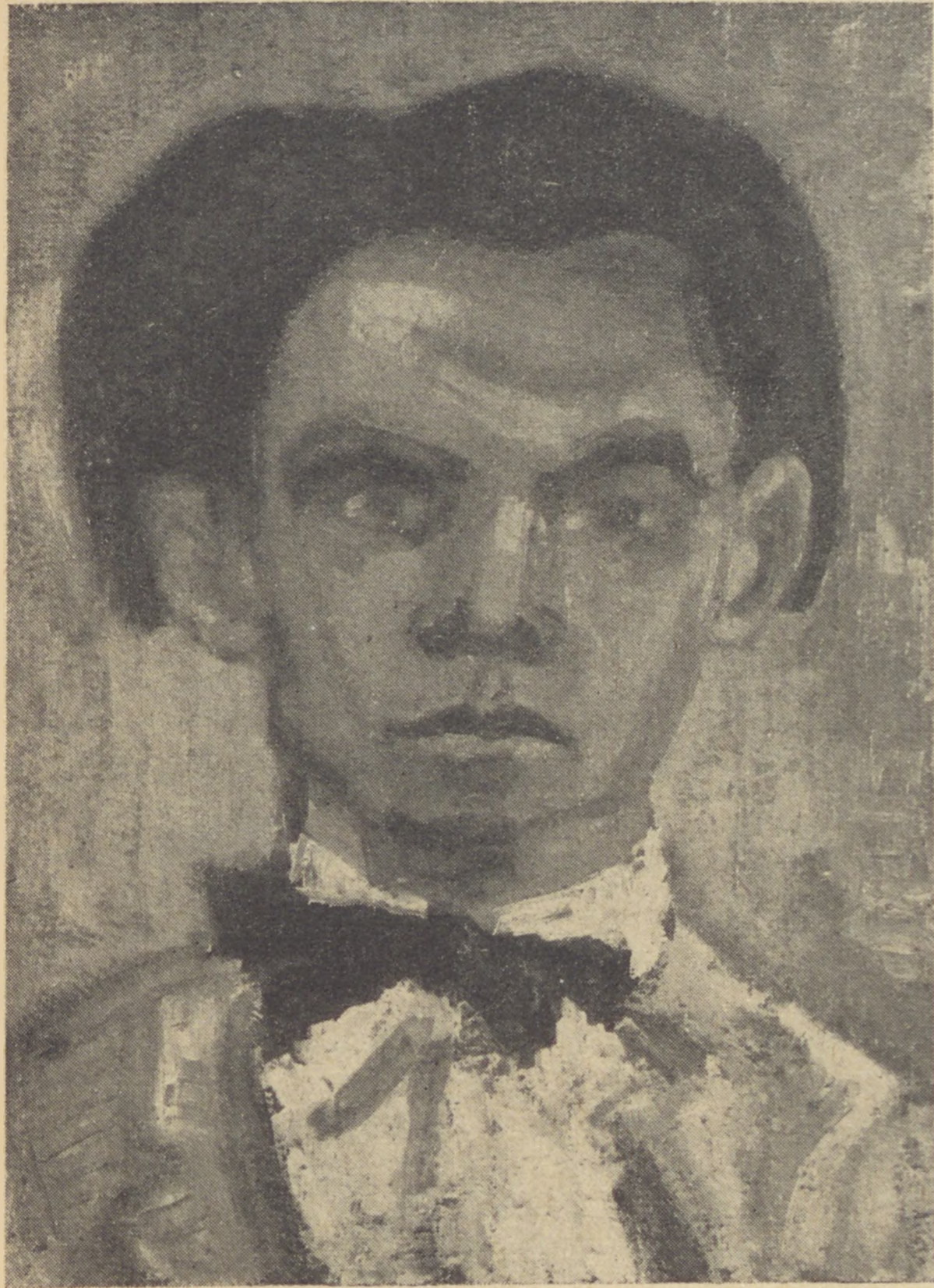
*Jó ismeretlen téged se bántson,
Hogy nincs öröm számomra e világon...*

*Társam, neked sincs mit szememre vetni,
Hogy elfáradtál gondomat viselni.*

*De ugy-e ti szerettek, csillagok!
Ép ezért rám nagyon vigyázzatok...*

BÁLINT ENDRE: VALLOMÁSOK A MŰVÉSZETRŐL

Képeket festek, rajzolok és most faggatom magamat, miért teszem mindezt, mikor egészséges vagyok és huszonhétéves, tehát fiatal is. A világ csodálatosan szép, fáival, hegyeivel, vizeivel, szóval a természettel együtt, mit mondhatok én erről a világról?

Bálint Endre: Önarckép

Faggatom magamat, szigorú kérdéseket teszek fel magamnak és addig nem nyugszom, míg egyenes, őszinte válaszokat nem kapok.

Nyolc-tíz éves korom óta élek rossz lelkiismerettel a világban. A dolog úgy kezdődött, hogy fejezet kezdtem kirajzolni a *Jugend* lapjairól, először kopiroztam, majd másoltam — bevallom, nagy szenvedéllyel — ha akkori érzéseimet a mostaniakhoz hasonlítom, igazán erőltetettnek érzem az egész dolgot ezzel a művészettel.

Későbbi idők folyamán úgynevezett ügyes rajzoló voltam, nem a csodagyerekek fajtájából való. Sokat sohasem rajzoltam s azt sem mondhatom, hogy ünnepet jelentett számomra egy-egy alkalom, mikor mégis ceruzához nyúltam.

A kiképzési éveim is elmúltak anélkül, hogy egyszer is éreztem volna, hogy különös mondanivalóim lennének. Képek és maga az egész művészet nagy emóciókat nem váltottak ki belőlem egészen addig, míg nem húsz éves koromban Párizs utcáin csatangolva, meg nem pillantottam egy könyvkereskedés ablakában *Picasso*, *Braque*, *Modigliani* és *Pascin* rajzait.

Még ma is emlékszem akkori érzéseimre: szívem erősen dobogott, nagy izgalom fogott el és a négy művész nevét felírtam noteszembe. Nem tudtam, hogy egy könyvtárra való irodalmuk van és hogy *Picasso* kora legnagyobb művésze, hogy *Braque* a legnagyobb francia és *Modigliani* a legjobb olasz művész.

Ezt itthon tudtam meg és azt is, hogy a művészet valami egészen más dolog, mint amit addig képzeltem róla.

Mikor Párizsból hazajöttem, *Vaszary* János magániskolájában megismerkedtem egy festővel, *Vajda* Lajosnak hívták s most hogy meghalt, kiderült, hogy a legkiválóbbak közül való volt.

Tőle tanultam meg látni s körülbelül mindazt, amit tudok. De amit tudok, az igen kevés.

Ahhoz mindenesetre elég, hogy évekig tartó izgalmat okozzon: megismerkedtem a 19-ik századbeli franciákkal: a maiakkal, a primitívekkel, a középkoriakkal és általában a művészettel.

Ma már elnéző mosollyal nézném azt a képeket, melyen egy-két méterre felnagyított perzsa miniatűrű iszik egy magyar tócsából, valami rettenetes fa alatt, *gauguines* tájban — Uram bocsáss..!

Azóta szerényebb lettem, kisebb méretű képeken kísérletezem és belül állandóan hadakozom, nehogy mások eredményeit fessek meg, hanem inkább az „én mondanivalóimat”.

De hogy vannak-e ilyenek, azt nem tudom.

Vajjon észreveszik-e, akik elolvassák ezt a pár sort, hogyan küzdök? Nehogy szerénytelenségen kapjam rajta magamat.

Előre kell bocsájtanom, nem tartom magam unikumnak s a kollégáimmal együtt — kórusban — szidom magamat, végtelen sok hibám és hiányosságom miatt.

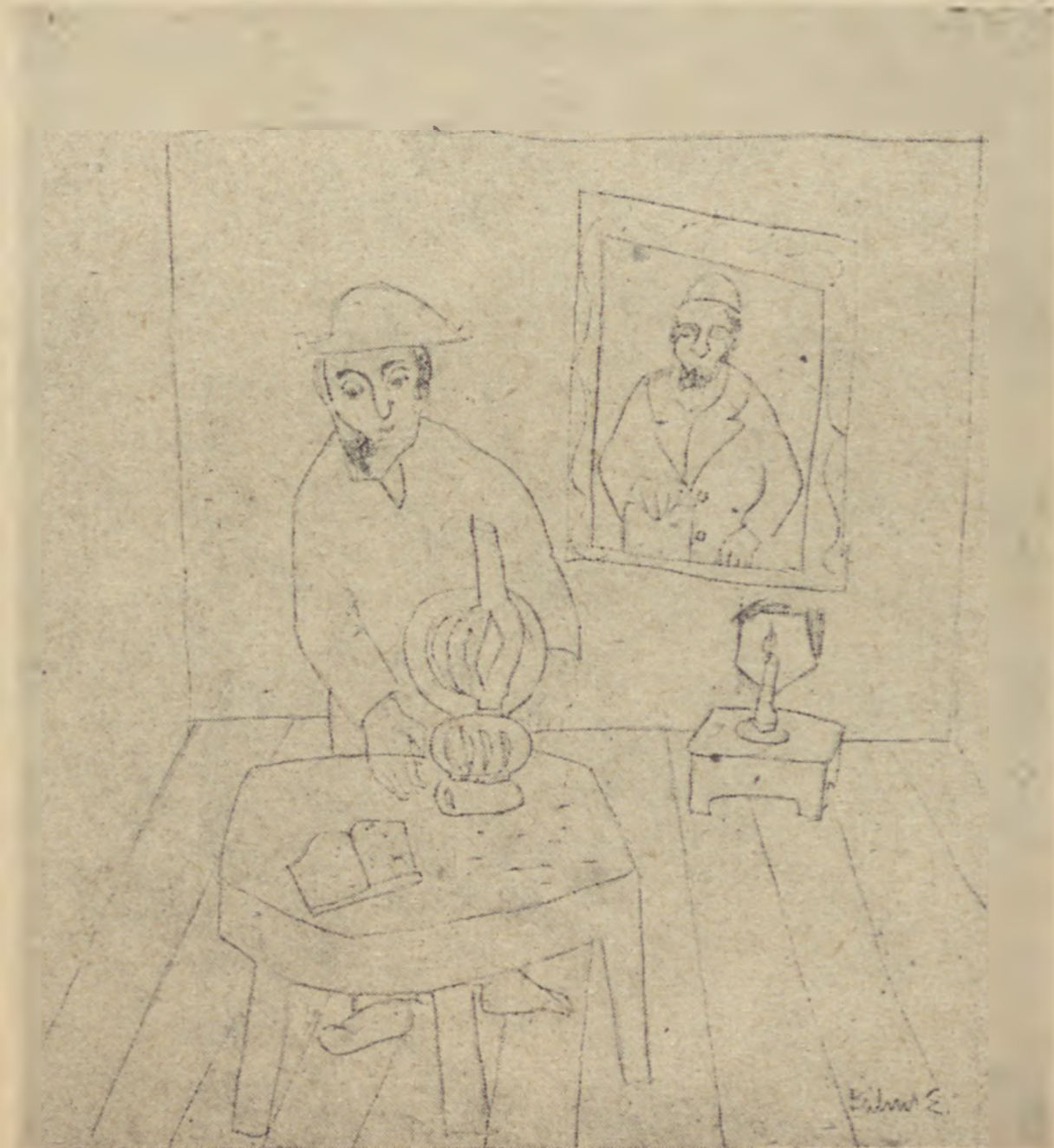
Az az elnéző mosoly — amelyről írtam már — aktuális. Hét éve, mióta festek, nem tudok szabadulni tőle... Igazán, nem kellemes...

Soha nem voltam elégedett azzal, amit csináltam, ezáltal türelmetlenné nevelődtem s ennek következményeit pedig magam szenvedem.

Végre, hogy itt tartunk már — a szenvedésnél.

A kezdeti örömről túl, hogy tehetséges fiatalnak tartottak első jelentkezéseim alkalmából, igazán csak szenvedtem e mesterségben.

Töredelmesen bevallom, mikor elkezdtem, nem tudtam, mire vállalkozom s ha tudtam volna, el sem kezdem. Hogy mégis tovább megyek az elkezdett úton, azt annak a megmagyarázhatatlan érzésnek köszönhetem, amelyik kiszámíthatatlan időközökben festékeim elé parancsol s mely érzések ellen minden tiltakozás hiábavalónak bizonyul.

Bálint Endre: Szomorú szoba

Mint testet öltött lidércek, vonulnak el előttem vakon, féllábbal, tarka rongyokban a külvárosok elesettjei. Mődfelett izgatnak... és ilyenkor nem tiltakozom tovább, hanem festek!

Néha a táj is megigéz és a szobám láttán is elérzékenyülök. Ez minden.

Nagyképűségnek érezném, ha művészi hitvallásokról fecsegnék — bár a világ rettenetes súlyával rám nehezedik és erőtelen védekezésemnek és tiltakozásomnak egy lino-leummetszet-sorozatban megkíséreltem hangot adni. Ez a metszetsorozat a zsidóság sorsával foglalkozik. Egyébként is a zsidóság mint téma állandóan jelenkezik festői érdeklődésemben.

Túlzott önkritikám gátol legjobban a munkában. Apám műkritikus volt és én örököltem Tőle — sajnos — e készséget.

Kapcsolatom a kortársakkal furcsa: többször kerestek

Bálint Endre: Gyorsfényképésznél

fel magukból kikelve, hogy ilyet nem lehet festeni, olyat nem lehet rajzolni. Meg: hogy ezt nem szabad írnom, azt nem szabad megtennem.

Mindig büszke örömmel töltött el, ha mesterségem törpéi és óriásai vállon veregettek, így ni: — belőled lehet még valami! Néha én is ezt hiszem, de ezalatt azt értem, hogy egyszer dadogás nélkül beszélhetek a világról, a természetéről, a dolgokról s az emberekről. Erre pedig, úgy érzem, rámegy az életem és ki tudja megéri-e?!

Nem tartozom azok közé, akik mielőtt kimondják ezt a szót: — művészet — nagyot lélekzenek, behunyják a szemüket és aztán valami közhelyet, vagy ugyanolyan értékű eksztravaganciát festenek.

Sem politikai, sem művészi felfogásom nem körüldezkázható, ezért meglehetősen magányban élek.

Tudom, hogy a művészet mesterség is, melyet csupán azért kell kitűnően ismerni, hogy a világ és a természet jeleit felkészülten foghassuk fel. Ha nem is festek, akkor is ismerkedem és tanulok s nem szégyelem, hogy vannak akik hatnak rám, nem tagadom le szellemi rokonaimat, akikkel néha túlerősen és túlhosszan szorítok kezét.

Semmiképpen sem vagyok kialakult, nincs szerepem, sőt helyem sincs a fiatalok között.

Mit tudok a mentségemre felhozni? Az őszinteségemet mindenesetre s azt a csekélységet igazán nem utasíthatom vissza, hogy tehetségesnek tartanak.

Valamivel több szorgalom — és senki sem tudhatja, mit hoz a jövőendő.

BÁLINT ENDRE KÉPEIHEZ

Bálint Endrének, a fiatal zsidó festőművésznemzedék egyik számottevő tehetségének képeit mutatja be e számában a „Mult és Jövő“. Bálint Endre 1934-ben végezte a budapesti M. Kir. Iparművészeti Főiskolát, utána egy félévet Párizsban töltött, majd visszajött Budapestre és Vaszary Jánosnál és Aba-Novák Vilmosnál tanult. Első gyűjteményes kiállítását 1938-ban a Tamás-galériában rendezte, a Kut és a Szinnyei Társaság több kiállításán sikerrel szerepelt. A modern francia festők szeretete érződik képein. Mint igazi művész, Vallomásai-ban sikereit alig érinti, — töprengéseiről, belső vívódásairól, az önmagát kereső művész elégedetlenségéről ír. Másfél évig egyik napilap műkritikusa is volt és így elméletileg is foglalkozik a festészettel. Bálint Endre egyébként fia Bálint Aladárnak, az 1924-ben elhunyt neves műkritikusnak. Édesanyja Osvát Edit, Osvát Ernőnek, a Nyugat megalapítójának testvérhúga.

(m. e.)

TIMÁR MAGDA:

PÉNTEK ESTE

Péntek este, csillagos, Bánatos a zsidó szem,
szép szívünkben ének, de fejünk magasan,
autó száguld, villamos, péntekesti gyertyák
nem látok — csak téged. fényt bontanak lassan.

Zsidó szívben fényesség, És ahogy a gyertyafény,
zsidó szemben bánat, bomlik, mint a rózsa,
imádságos mosoly-ív kivirágzik bús szemed,
koszorúzza szádat. két fekete rózsa.

Péntek este, csillagos,
két szívben egy ének,
ellobban a gyertyafény,
lombot bont az ének.

Bálint Endre: Linoleummetszet

Műmelléklet a MULT ÉS JÖVŐ 1942. évi január havi számához

SÓS ENDRE: A MI HUMANIZMUSUNK

Nincs új a nap alatt: hirdeti egy régi mondás. Ezt a régi mondást sikerrel cáfolta meg az a cikk, amely a reggelenként megjelenő szélsőjobboldali orgánus egyik decemberi számában látott napvilágot „Az ő humanizmusuk” címmel. Az említett ujság ugyanis fejük tetejére állította a humanizmusról szóló összes teóriákat és hihetetlenül újszerű módon definiálta a humanizmust. Igenis, van új a nap alatt, ha ilyeneket olvashatunk: *a humanizmus „zsidó és szabadkőműves uralmat” jelent és „átokként jelentkezett világszerte az államalkotó dolgozó népek és általában az egész nemzsidó emberiség szempontjából”*. E modern teória után nincs más teendő, minthogy sürgősen el kell égetni, kidobálva a könyvtárakból, *Burckhardt, Geiger, Symonds, Voigt* és tudós társaik műveit, amelyek első betűtől az utolsóig elavultak és feleslegesek lettek.

De ennél is tovább megyünk. Ami a magyar történelmet illeti: a *humanista* hitvallást hirdette, például, *Mátyás király*, akinek uralkodása idején olyan *humanista* főpapok működtek, mint *Vitéz János* váradi püspök, *Bátori Miklós* váci püspök, *Váradi Péter* kalocsai érsek... Ha — miként a szélsőjobboldali lap általánosít — a humanizmus „átok”, akkor ez a mindedig nagynak és dicsőnek tartott korszak ezentúl szintén a história vádlott padjára kerülhet.

Bizony, az ilyen írások, mint „Az ő humanizmusuk” című cikk, igazolják legkésebben azt a teljes és tökéletes zűrzavart, amely az elméken és lelkeken erőt vett, s amelynek ellenszeréül sürgetik éppen napjaink legjobbjai az *Új Enciklopédia* sürgős elkészítését.

Amikor az egész humanista felfogást kartékonyak lehet bélyegezni és a nemzsidó emberiség veszedelmének lehet feltüntetni, akkor igazán kár vitába szállni a zsidó humanizmusról írott részletekkel. Legfeljebb egy momentumot ragadunk ki „az ő humanizmusuk”-ból, amely alatt természetesen a mi zsidó humanizmusunkat érti a szélsőjobboldali orgánus.

A *sinaj-hegyi „gyűlöletről”* írt, többek között, a fajvédő lap. Nos, vegyük elő a könyvszekrényekből az újabb idők katolicizmusának egyik legragyogóbb könyvét: *Faulhaber* bíboros prédikációit, amelyek javarészt a zsidó tanításokban rejlő humanizmusról szólnak.

„A Sinaj-hegy Tízparancsolata — hirdeti *Faulhaber* bíborosnak „Az ószövetségi erkölcstan fényé”-ről tartott hitszónoklata — Isten akaratát a legrövidebb és mégis végtelenül mély formában tartalmazza. A Tízparancsolatot ugyan szükségből az emberi értelem a természet törvényéből is le tudta volna vezetni. Hogy nem szabad egymást agyonütnünk, becsapnunk, vagy kifosztanunk, ha emberhez méltó társadalmi életet akarunk létrehozni, erre az emberi bölcsesség el is tudott volna jutni. De ez a Tízparancsolat fényesebb megvilágítást és magasabb tekintélyt nyert s megföllebbezhetlenné vált az emberi önkénnyel szemben azáltal, hogy mint *isteni kinyilatkoztatás* Istennek nevében jelent meg... Ez a Tízparancsolat az erkölcsi világrend örök alapértéke, minden népi közösség örök alaptörvénye, minden állami törvény és jogszabály örök zsinórmértéke: minden erkölcsös családi élet örök szegletköve; ez az a tiszkarú gyertyatartó, melynek fénye még ma is világít. A sinaji kőtáblára írt Tízparancsolat erkölcsi értékét illetőleg messze felülmúlja a nem bibliai őskor minden törvényét. Különösen két tekintetben: Először is azáltal, hogy a Tízparancsolatban az isteneszme vallásilag alátámasztja az erkölcsi rendet. Az első kőtáblán vannak az ember erkölcsi kötelei Istennel szemben: imádd a te Uradat, Istenedet, tartsd tiszteletben az Ő nevét, szenteld meg a napját! A második kőtáblán állnak az ember erkölcsi kötelei embertársával szemben: tekintsd szentnek a családi életet. Becsüld meg embertársad életét és egészségét, a fogadott hűséget tartsd meg s felebarátod vagyonát és becsületét tartsd tiszteletben”.

Ez a sinaji szellem, ez a zsidó humanizmus lényege:

nem mi mondjuk, nem mi állapítottuk meg önmagunkról, hanem csupán egy katolikus főpap szavait idézzük... *Hol itt a sinaji „gyűlölet”?!* Hol van mindaz, amit a szélsőjobboldali orgánus közel három hasábon bizonyít?! A zsidó humanizmus — ahogy *Faulhaber* bíboros mondja: „az erkölcsi világrend örök alapértéke” — azon alapszik, hogy összekapcsolja az Isten-szeretetet az emberszeretettel. Nálunk nemcsak az tekintendő ateistának, Isten tagadójának, aki Isten legfőbb uralmát merészeli kétségbevonni, hanem ateista, Isten tagadója az is, aki az Isten által teremtett embert és annak isteni eredetű méltóságát becsüli.

Faulhaber bíboros — aki ismerte úgy a zsidóságot Szent Könyveit és összes tanításait, mint azok, akik még az egyetemes humanizmus lényegét sem ismerik, vagy szándékosan félreismerik — már 1905-ben élesen szembeállt azokkal a szabadgondolkodókkal, akik akkor határozatlan szögezték le, hogy: „Az Ószövetség erkölcsi felfogása idegenné vált a mi korunkban”. Mit üzent nekik a nagy főpap? Mindössze annyit, hogy „az Ószövetség egészben véve mindig a legcsodásabb isteni nevelőművészet hű krónikája lesz. Ez a nevelésmód türelmes tudott lenni neveltjeinek gyöngéivel szemben, de célját mégis elérte”.

Bármiket is írtak és írnak „az ő humanizmusuk”-ról, vagyis a mi zsidó humanizmusunkról a túloldalon, büszkén és önérzettel hirdetjük — *Faulhaber* bíboros szavaival —, hogy „hasznos és értékálló épületköveket” szállított a zsidóságot „minden idők társadalmi rendje számára”.

Aki a mi humanizmusunkat kétségbevonja, az odajut, ahová a szélsőjobboldali cikk írója jutott: az egész humanista szellem tagadásához. Az alappillérek kiszédése magával rántja évezredek hatalmas épületét.

ABÁDI IMRE:

A SÁRONI RÓZSÁK VILÁGÁBAN

Malmaison, Jansen, Edith Cavell!

S te tejjehér, hogy hívjalak?!

Marechal Niel! Ophelia!

Nevükre rámbólintanak...

Titkos kis ezüstharanggal

Bennünk az ő illatuk csönget;

Hallgatjuk és riadtan nézzük.

Mit vágyunk hullatott, a könnyet.

A rózsailat szent ital:

A Gan Éden varázskortya tán:

Egy rövid percre fölemel,

Hogy bepillantass ajtaján.

A rózsailat halk zene,

Feléd áramlik messzirül:

Az örök Jó kísérete,

Mit ezer angyal hegedül.

Oh, rózsailat! Benne van

Ifjú arád szép mosolya.

Símgatása hajadon,

Mit nem ismét meg soha...

A HALOTTAS SÓFÁRFÚVÁS ÉS A HÉT KÖRMENET

Ritkán fordul elő, hogy temetésen (ma már csak hírneves rabbién és akkor is elvétve) sófárt fújjanak. Magam 1939 március 9-én tanuja voltam ennek Gaster Mózes temetésén Londonban, a *Golders Green-temetőben*. A különös szokás eredetéről, elterjedtségéről és értelméről tanulmányt írtam (*Sófár a gyászszertartáson*. IMIT Évkönyve. 1940. 117—133). Kimutattam benne, hogy a halottas sófárfúvás igen régi szokás, írásos bizonyítékok a II. századig viszik vissza, újból felbukkan a XIII. században és egészen napjainkig követhető nyomon. Tárgyaltam a temetési szertartást megelőző hét körmenetet is a koporsó körül és mindkettő értelmét közös nevezőre hoztam: a sófárfúvással is, a hét körmenettel is az ártó szellemeket, a sátánt akarták elűzni. Ezt világos szavakkal kimondja már a *Zóhár* (II. Fr. a O. 196b. Vájáqhé) s a folklóre aláírhatja. Figyelemreméltó, hogy a sok idegen elemet körünkbe csempésző misztika sokszor tudatosítja szokások és szertartások lappangó, de eredeti indítóokát, értelmét.

Dolgozatom némi figyelemmel találkozott és ébren tartotta mások és a magam érdeklődését a tárgy iránt, Ennek köszönhető az alábbi néhány újabb adat, amely talán nagyobb nyilvánosság elé kívánkozik.

I.

Éreztem és éreztettem dolgozatomban (121. lap), hogy a *Talmud* és a *Zóhár* közti korban hiányzik a folytonossági adat a halottas sófárfúvás gyakorlására. Az összekötő láncszemet — úgy hiszem — most megtaláltam.

Páltói, *pumpedítai* gáon (IX. század közepén) az eskü letételénél — a hamis eskü elkerülésére — félelmet gerjesztő szertartást rendel el: „Vegyék ki a Tórárt és nyissák fel az átkoknál (Lev. XXVI., vagy Deut. XXVIII.), hozzanak koporsót, melybe halottat szokás tenni, terítsék rá mindazt a ruhadarabot, amelyet a halottra adnak, hoz-

zanak sófárokat és iskolásgyerekeket, hozzanak felfújt tömlőket és helyezték a koporsó elé. Figyelmeztesse ezután a törvényszék az eskütevőt, tudja meg, hogy (hamis eskü esetén) másnap úgy fog heverni, mint ezek a tömlők. Utána kakasokat hoznak, gyertyákat gyujtanak, hamut szereznek, amelyre ráállítják az esküre kötelezettet; a sófárokat megfújják s átokkal sújtják őt. A következőket mondják neki: Te, X. Y., ha tartozol és letagadod, érjen utól mindaz az átok, amely e könyvben írva van. Kiátkozzák ezután, fújják a sófárokat, a gyerekek és a jelenlevők mind áment felelnek reá.“ (*Tesubot Hageonim*, ed. *Musafia, Lyck*. 1864. 7b/8a. Nr. 10.) Itt világosan egy temetést rendeznek, szinte mondhatnók, *megjátszanak* az esküre készülő előtt megfélemlítésül: *Memento mori!* A temetési szertartásról került ide: a koporsó, a halottasruhák, a felfújt tömlők (a halott ember megszemélyesítője itt), a kakas (szintén az embert helyettesíti; a kakas héber neve ugyanis *geber*, amely kakast is, férfit is jelent. Ezért veszünk a kápparánál is kakast), a gyertyák, a hamu. *Nátán b. Jehiél* (XI. sz.) szövegváltozatában a tömlőket behasogatják, vagy kieresztik, hogy kimenjen belőlük a szusz, a gyertyákat eloltják és zsákokat is terítenek ki a gyászhangulat erősebb érzékeltetéséül (*Kohut, Aruch Completum*. III. 229).¹ *De a temetési szertartásról került ide a sófár is*, ékes szószólójául és bizonyítékául annak, hogy ez szintén tartozéka volt — a gáonikus korban is — a temetésnek.

Nyomon tudtuk követni a halottas sófárfúvást korunkig (Id. dolg. 117—118.). Most újabb adatokkal támogathatjuk.

Dr. *Urbach* Henrik, sarajevói főrabbi arról értesít levelében (1940. VII. 2.), hogy a kisinevi pogrom idején 1903-ban az egyik sarajevói szefárd templomban gyászistentisztelet alkalmával sófárt fújtak.

Hazánkban is dívott. Elő magyarországi szerző, *József Schwartz*, nagyváradi dáján bizonyítja,² hogy „régbben szokásban volt sófárt fújni, amikor kivitték a halottat a

A sófár hangjára menekül a Sátán. A Magyar Tudományos Akad. Kaufmann-könyvtára egy kodexében. A. 388/II. 12b

temetőbe (azonkívül, hogy egybegyűjtsék a népet és így megtérésre ösztökéljék, továbbá, hogy elűzzék a rossz szellemeket) a halottak feltámadására való célzással, amely sófárral fog történni... manapság azonban nem szokás, kivéve akkor, ha várandós asszony hal el¹. Itt utal forrásaira (*Hádrát Qódes* című művében. Nagyvárad, 1931. III. rész. 84—85. lap. Nr. 76.).

Heller Áron, ny. dunavecsei kántor beszélt nekem, hogy 1905-ben Margittán (Bihar megye) résztvett Rubin Sámuel (*Selómó*), igen jámbor zsidó temetésén, amelyen nagy meglepetésére sófárt fújtak. A magyarázattal adósak maradtak neki a margittaiak.

II.

Dr. Urbach Hennik a már idézett levelében érdekesen tájékoztat bennünket a hét körmenetről: „Zimonyban és Belgrádban csinálnak hét körmenetet a temetőben minden férfi temetése előtt. Újabban ez lassan elmarad. A cháchám és az egész község körüljárnak a halott körül... és dobál a cházán aprópénzt maga körül egy marékkal, persze a gyerekek szedegetik fel... A végén az utolsó marékkal kap a kézbe egy aranyat is, amelyet azonban oly ügyesen helyez el az ujjai közt, hogy ki ne essék az aprópénzzel együtt, mert ez a cházán honorárium.”

Ez a pénz a halottas hét körmenetnél a római alvilág vámszedőjének, Charonnak obulusaira emlékeztet. Hogy zsidó körökben is megvolt a halottal veleadandó pénz szokása, arra Jicchák *Babel*, ma élő orosz-zsidó író novelláskötetét idézem. Egy helyütt leírja az 1905-ös pogromot Nikolajevben, amelynek az író nagyatyja is áldozatul esik. A kis unokát felszólítják, hogy tegyen a meggyilkolt nagyapa „szemére ötkopekes pénzeket” (Moszkvai históriák. Budjonny lovashadserege. Ford.: Giszkalay János, Lugos. 1937. 98.). Más alkalommal álmában önmagát látja holtan

Lulab, etrog, sófár, menóra, kés, olajkorsó, lulab a Vigna Randanini katakombájából előkerült sírkövön.
Dr. Munkácsi Ernő tulajdonában

és úgy érzi, hogy egy asszony „két régi ötkopekes pénzt tesz” a szemhéjára (128.).

Tanulmányomban a hét körmenet magyarázatánál a hetes számnak tulajdonítottam a szelleműző erőt (Id. dolg. 130.). Példáim jórészt azonban a hetes szám körmenettel, vagy körforgással volt kapcsolatos s így hozzá kell most tennem, hogy maga a körmenet, körvonás, körforgás (varázskör) is rossz szellemek, ellenséges erők távoltartására szolgál. Goldziher arab írókból gyűjtött errevonatkozólag érdekes példákat.³

¹ A részletekre lásd Winkler Ernő: Adalékok a zsidó eskü (Juramentum more judaico) középkori történetéhez, Budapest, 1917. 15—16.

² Pollák Zoltán, a dunaföldvári orth. hitközség rabbi-jának közlése.

³ Zauberkreise. Aufsätze zur Kultur- und Sprachgeschichte, vornehmlich des Orients, Ernst Kuhn zum 70. Geburtstag. 1916. 85, 86, hozzá: ZDMG, LXX. 1916. 272.

VIHAR BÉLA: KÉT VERS

Betük békeségében

Könyvet tartok kezemben

és betakarja lelkem betüknek békesége.

S ilyenkor úgy érzem,

Jeruzsálem egyik papja vagyok én,

Ősi mesterek felkentje, aranyló olajjal,

Kék selyemköpeny borítja vállamat,

Csillagfény patakszik hajamra

és mögöttem ezerezstendős sor:

völgyek és városok prófétái, rabbik és pásztorok...

Így megyek át tűnődve a gondolatok kertjén,

mely egyszerű, mint az este, vagy a fa,

amelyet két kezemmel gyalulok

Gháza kapujában —

a tovatűnő messzeségben,

az idők hajnali dalában —

és forgácsa belehull szakállamba.

Hajolj magadba

Sötétben maradtál s egyedül, nagyon...

Lámpád már kialudott és az utcán jeges szél fúj.

Ablakaid alatt riadót kiált a század,

Egyedül vagy és megcsalatkozott...

Hol a tűz, mely még világot gyújthat?

Hitednek borából ecet lett, keserű...

De most hajolj magadba

mélyen és alázatban,

keresd meg a lelked, Izrael!

Vedd útadat az esti mezők felé,

lelked útja felé,

ahol örként virraszt

a csend és fájdalom...

Az idő új és nagy próbára szólít:

légy igazabb korodnál, —

s fájdalmad koszorújával

szállj le a zajló mélybe

s megtalált csókjában Istennek

szüless meg újra,

mindig újra...

BARÁT ENDRE: HALOTTVIRRASZTÁS

Regényrészlet

Este... Vak, mélyárnyú este a palermói gettóban. Lélek se jár az utcán. A rogyadozó házak ablakai gondosan, féltősen eltáblázva; nem szűrődhet ki rajtuk parányi sugár sem. Mint a magányos, komor vándorok, szenvedők, családottak konok-kétségbeesettre zárt ajkai, melyek mögül soha nem törhet elő a derű fénye.

Mintha csak mindannyian ájulól álomba zuhantak volna már, a házak lakói, az örökös aggódásba-fásult zsidók.

Csak Dávid Ponsa házában virrasztottak. Nagy vendégség járt a háznál, rettenetes királyi vendég.

A Halál látogatott el Dávid apjához, az öreg Simonhoz.

Nyolcvankét év elég élet, hát még akkor, ha öröm oly kevés akad benne, mint az öreg Simon életében.

Házak falánál osonni, repülő kövek elől lebukni, gyalázkodóknak hajlongatni, megvetőknek térdet hajlítani, szidalmat tűrni, mocskot nyelni s lótni-futni, kenyérért...

Öreg Simon sorsa, — minden zsidó sorsa...

Van kis vagyon? Eltagadni... Nagy szegénység? Eltagadni... Hajadon leány van? Elrejteni...

— Nincs, nincs, nincs... Mindenre azt mondani: nincs...

— Zsidó, hol a pénzed?!

Tenyeret kifordítani:

— Nékem, uram, sohasem volt...

— Zsidó, hol a lányod?

— Nékem, uram, meghalt régen...

— Zsidó, zsidó... Egyre hallani, kereszténytől és pogánytól, gyerek gajdolásában, fényes lovagurak fitymáló beszédjében, dölyfös vargák gyűlölködésében.

— Zsidó, zsidó...

Hallgatni éjszakákon, a pogrom lángzó süvöltésében, a hajszosok ajkáról, kutyavonítás közben, bezárkózva.

Hallgatni a boltban:

— Ne csalj, zsidó...

S hallgatni, tűrni, fásultan s megdermedve, a megszo-kás iszonyú közönyében, csak hallgatni, hősi alázkodással: ökölbe csomósodott kezét kibontani, felgyülemelő mérget legyűrni, hosszú tajtékját letörölni.

Csak suttogni, hangtalan ajakkal:

— Tűrni kell... Várni kell! Várni, egyre várni. Mire, kire, a Messiásra?

Nyolcvankét esztendő, tenger szenvedő idő, súlyos-zsákú idő az örök ködös éjszakában...

Simon zsidó, be kevés napot láttál a palermói gettóban! Be kevés mosoly csókolta meg az ajkadat...

Elpihent, végre. Ott feküdt a szoba közepén, kis, öreg, sovány, régváró halott. Mellette az élők: a fia, meg az unokája. És szomszéd zsidók, kik összegyülekeztek virrasztani a halottas háznál... Már elmondták a maárvimát. Dávid Ponsa csendesen ült, mozdulat nélkül, csak fejét ingatta némán. Egyre rázta a fejét, gépiesen, mintha minduntalan azt mondta volna: nem!

— Nem!... Apám, én nem így szerettem volna... Apám, én nem így képzeltem el, mikor a tanházban ülve belemerítettem szomjas szemem a betűk sűrűjébe... Én nem ilyenek vártam, én nem ilyenek képzeltem az életet... A titkok fölé hajoltam, a rejtelmek csomóját szerettem volna kibogozni az átvirrasztott, gyertyaláng lobogású éjszakákon, a megváltást szerettem volna siettetni, a világosságot esengtem, a nagy, igazi világosságot, amit úgy hittem, hogy el fog jönni... Hogy keresztülcsap sugara a gyűlölködés sötétjén és idevág, idezúdul a csodálatos sugár, az isteni fény, ide a gettóra, reánk, népünkre... Nem így vártam én, Apám, nem így.

S Dávid Ponsa csak ingatta a fejét, mind sűrűbben,

gyorsabban, már-már beleszédült: akkor egy jajongó hanggal megszakadt ez az önvádoló, önkínzó, vad mozgás.

Mellette Sarah hajtotta fehér kezét arcába. Két keze mintha átlátszó lett volna: sötétben izzó tekintete, ott tenyerében, a könnyek forróságában, átsugárzott a tenyerén s át a falakon, ki a gettóba, ahol betegvirulású lányéletét, álmodozó húsz éveit eltöltötte. Ösztönös-tudattalanul belefájdult a szíve a rárévedő gondolatra: micsoda lány-ságom volt nékem?! Micsoda szánandó gyereklány voltam én, kócos, anyátlan teremtes, ha ki akarta, meghuzigálta a hajamat, s rám kiáltozott:

— Te copfos! Te zsidó!

Nem láttam a szabad-szép természetet, nem tudtam arról, hogy zöld mezők vannak és kéklő bércek... Soha nem hemperegtem meg a homokban... Szabad kis csikó módjára, nem vihancoskodtam soha, de soha a zengő napsütésben... Szomorú gyerekségemet bezárva éltem le itt az izzó falak között, a rongyszagú, kőporos, málló gettóban, az ósdi házak között, melyek, mint a kőkalodák, úgy szorítanak és elnyomják az ébredező, nap felé forduló lelket.

S később, az asszonyiség bimbója ha kipattanni készült:

— Vigyázz, Sarah, maradj benn Sarah... Erre ne menj, arra ne járj, meglátnak a katonák... Zsidólánynak vigyázni kell, nem védi senki... Zsidólánynak vigyázni kell; préda lesz... Préda lesz belőle és cédának csúfolják az emberek... Zsidólánynak vigyázni kell, elnyeli a messi város, vége lesz, tönkremén, s jaj, megsiratják, élve elkönynyezik a szakállas, szomorú-ráncú zsidók... Császári hadak páncélos vitézei duhajkodnak az utcákon? Sarah, rejtezz el... Szaracénok arab ménei táncolnak az ósdi köveken? Sarah, bujj el, meg ne lássanak, meg ne kívánjon az emír, háremének...

Csend, csend...

Itt a kis szobában milyen alacsony a mennyezet, el lehetne érni kézzel is, ha ugyan valakinek kedve van fölnyúlni, a magasba. Dehogyan emelte fel valaki itt a kezét, vagy a fejét... A századok rászoktatták a zsidókat arra, hogy a hátuk, válluk lefelé kíváncsozzék s a karjukat is, lemondó és fáradt mozdulattal.

Csak a szemüket, mély tüzü, bánatsujtotta szemüket emelték fel sokszor az *Ur* felé.

Most csak zümmögtek a kis szoba aléló csendjében, egy régi zsoltár dallamát morzsolták. Nem sajnálták ők Simont, miért sajnálták volna? Hogy elpihent? Hogy gondja lesiklott a válláról? Hogy örök nyugalomban lesz már része? Nem volt, hogy miért gyászolják, de mégis komor háborgással telt meg a lelkük, az elmúlás gyásza meg-lebbentette szárnyát fölöttük s egy hiábavaló, küzdelmes élet minden keserősége fölsírt a lelkükben.

Odakint már lassan virradóra színesedett az égi boltozat. A tetők felett lilás párázat. A lila lassan rózsaszínbe derűsödött. A hajnal köszöntötte — ha fitymálón és alamizsnásan is, de igazi hajnal — a gettót.

A zsidók elkészültek a halottasházból; egymásután óvatoskodtak ki az alacsony ajtón, ki, a derengő, alélt-csendű utcára. Kikémeleltek először s aztán gyorsan, szinte inálva lépdeltek, ki-ki saját háza tája felé. Perc múlva már nyomuk sem volt az utcán. A gettó újra néptelen és magányos lett, akár veszedelmeshírű sziget, árva sziget a tengerben.

KRÓNKA ÉS SZEMLE

DR. HOFFER ÁRMIN HALÁLA

Súlyos veszteség érte a magyar zsidóságot: meghalt dr. Hoffer Ármin, a „Ferenc József” Országos Rabbiképző Intézet tudós professzora, a Csáky-utcai templom rabbija. Dr. Hoffer Ármin 1870-ben született Gyöngyösön. 1896-ban avatták rabbivá az Országos Rabbiképző Intézetben. Még abban az évben a szentesi, majd 1902-ben a veszprémi hitközség választja főrabbiává. Az Országos Rabbiképző Intézet vezérelőbizottságának 1915 óta tagja, 1928-ban mint a talmudi tudományok elismert tekintélyét, a szeminárium rendes tanárává nevezték ki. Ekkor választották meg a Csáky-utcai templom rabbijává is.

Dr. Hoffer Ármin a hívők ezreinek volt pásztorja és lelkigondozója. Mint rabbi mindig és mindenütt, szószékről és személyes ráhatás útján igyekezett híveivel megszerettetni a zsidó életmódot, a zsidó hagyományokat és szokásokat. A „Ferenc József” Országos Rabbiképző Intézet katedráján a jövő papjainak tanítója és nevelője volt. Talmudra és Sulchan Aruchra oktatta Izrael leendő lelkipásztorait. Lelkesedéssel és buzgalommal, hévvel és odaadással tanított. A „halácha” tudósa, mestere és beavatottja volt. Emellett évtizedeken keresztül a *felekezeti lapok* hasábjain írásban, cikkekben elmefuttatásokban is buzdított, nevelt, felvilágosítást adott, vallási szokásokat magyarázott.

Hívei a jóságoslelkű papot, tanítványai — sokan közülük ma már papok, tanárok, — a nagytudású tanárt gyászolják halálával. Temetésén hatalmas tömeg jelent meg. Dr. Hevesi Simon vezető-főrabbi, Stern Samu, a Pesti Izr. Hitközség elnöke, dr. Berkovits József rabbi és Schwarzbart József a pályatárs, a hitközség, a tanítványok nevében mondtak megrendítő szavakban utolsó Istenhozzádot, dr. Hoffer Árminnak, az elhunyt nagy mesternek...

Gervai Sándor

A SZILÁGYCSEHI FŐRABBI HALÁLA. Marchesvan 9-én távozott el az élők sorából Kolozsvárott, nyolcvanegy éves korában rabbi Selomo Zálmen Klein z. c. l., szilágycsehi főrabbi. Az elhunyt főrabbi, aki kiváló talmudi tudásáról, szerénységéről, jólelkűségéről volt közismert, hatvan éven át gondozta igaz szeretettel híveinek lelki életét, mint atyja, rabbi Móse Klein z. c. l. utóda. Kolozsvárról, ahol Glasner Akiba főrabbi tartotta a gyászbeszédet, az elhunytat Zsibóra, utolsó működési helyére szállították, ahol többek között utóda, Weisz Hers rabbi búcsúztatta megrázóan. A végtisztesség Szilágycsehen folyt le nagy részvét mellett. Itt az örökébe lépő Lichtenstein József szilágycsehi főrabbi, majd fiai: Klein Eljáhu kolozsvári és Klein Károly miskolci hittanárok és még sokan mondtak megrázó gyászbeszédet az elhunyt főrabbi fölött. A hitközség gyászát Lővi Andor hitközségi elnök juttatta kifejezésre, főt. Sitzmann Ferenc r. kath. lelkész pedig magasszárnyalású és mélyen megrendítő szavakkal ecsetelte az igazi lelkipásztor példaadó jellemét. *Az igaznak emlékezete áldásra legyen!*

KOMLÓS ALADÁR ÉS SÓS ENDRE ELŐADÁSA A BUDAI HITKÖZSÉG KULTURESTJÉN. A budai hitközség december 14-én rendezte szezonnyitó kulturestjét. Vető Sándor hitközségi alelnök beszédében a zsidó kultúra élet megerősítésének a fontosságáról beszélt, majd Komlós Aladár, a kiváló esztéta és író, fiomszempontú és új meg látásokban bővelkedő előadást tartott Kiss Józsefről. Sós Endre, az ismert publicista, Makai Emilről szóló esszéjét olvasta fel, amelyben mai nézőponthól világította meg Makai Emil költői szerepét és jelentőségét. Palotai Erzszi a legnehezebb és legnagyobb Kiss József-költeményt: a *Jehová-t* mondta el, tomboló tapstól kísérve. Gellért Katalin és Kelen Dóra a két halott zsidó költő legszebb ver seiből szavaltak nagy sikerrel, Sik Olga pedig Kelen Hugó új zsidó dalaiból énekelt mély átérzéssel, Kelen Rózsi kíséretével. A szezonnyitó budai hitközségi kulturestet zsúfolt ház hallgatta végig.

NEMES LIPÓT ÜNNEPLÉSE. Nemes Lipót tanár, az ismert pedagógus és gyermekvédő most töltötte be pedagógiai működésének 30-ik évét. Nemes Lipót évek óta a Magyarországi Izraelita Pártfogó Iroda Tanoncosztályának vezetője és ő fejlesztette a Tanonc-osztályt arra a magas fokra, ahol az ma áll. Az OMZSA, a M. I. P. I. és a P. I. P. I., továbbá Nemes Lipót nagyszámú tisztelői, karöltve az összes zsidó intézményekkel, meleg és bensőséges ünnepség keretében ülték meg Nemes Lipót közéleti jubileumát. (1)

A DR. WEISZ MIKSA KULTURTÁRSASÁG KISS JÓZSEF- ÉS MAKAI EMIL-ÜNNEPE. A Dr. Weisz Miksa Kultúrtársaság szépen sikerült Kiss József- és Makai Emil- emlékestet rendezett. A körzet nagytermét zsúfolásig megtöltötte a közönség. Fischer Győző elnök megnyitója után Sós Endre tartott előadást Kiss József és Makai Emil költészetének a zsidó vonatkozásairól, majd Gellért Katalin előadóművésznő szavalt el két keresztény költőnek: Szabolcska Mihálynak és Gyóni Gézának Kiss Józsefhez írott költeményeit.

ÚJ ZSIDÓ OPERAÉNEKESNŐ. Új zsidó operaénekesnőt ismert meg a pesti zenétkedvelő közönség Gergely Kató személyében, akit az Otthon-ban tartott harmadik önálló hangversenyén a jelenvoltak meleg ünneplésben részesítettek. Az e hangversenyéről szóló beszámolóokban a napilapok bíráló elismeréssel írtak Gergely Kató tiszta csengésű drámai szopránjáról, megjelenésének méltóságáról. Gergely Kató, aki a Pesti Izraelita Hitközség ifjúsági csoportjainak műsorán is gyakran szerepel, most az OMIKE színpadán előadandó legközelebbi operában kapott jeles szerepet. g. s.

AZ IMIT FELOLVASÓÜLÉSE. Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat december 30-án tartotta meg havi felolvasóülését a Pesti Izr. Hitközség dísztermében. Dr. Szemere Samu elnöki megnyitójában megemlékezett Kiss Józsefről és Makai Emilről, haláluk huszadik, ill. negyvenedik évfordulója alkalmából, Pfeiffer-Pap Izsák, a jeles pap-költő, lapunk munkatársa mély, szép verseket olvasott fel, dr. Steiner Lenke Somlyó Zoltánt, a költőt és az embert jelenítette meg tanulmányában, Ligeti Ernő, a kiváló erdélyi zsidó író Dardzsilling című novelláját olvasta fel.

ELJEGYZÉS.

Friedmann Ilonka és Eisikovics Ernő (Kassa) jegyesek.

HÁZASSÁGOK.

Barna Klára és Trebitsch Ottó, Budapest házasságot kötöttek.

Blau Éva Abaújszántó és Ing. Benedikt Alfréd Kassa december hónapban házasságot kötöttek.

HALÁLOZÁSOK.

Dr. Löwy Jenő, a kolozsvári Mátyás-Szanatórium volt főorvosa rövid szenvedés után negyvenkilenc éves korában elhunyt. Áldásos tevékenységét csaknem haláláig folytatta, súlyos szenvedései ellenére. Az egész kolozsvári társadalom osztatlan részvéte kísérte sírjához a kiváló orvost, a derék emberbarátot.

Braun Imréné 35 éves korában október hó 27-én Pécsen hirtelen elhunyt. Gyászolják: férje, kis fia, szülei, kiterjedt családja. Nagy részvéttel temették el.

Békéscsabán hirtelen meghalt 73 éves korában Weisz Mihály mészáros és földbirtokos, akit családján kívül kiterjedt rokonsága gyászol. Temetése óriási nagy részvét mellett, december 7-én ment végbe. Dr. Fischmann Mihály, az OMZSA elnöke apósát gyászolja az elhunytban.

Szemere Ármin kereskedő, a lévai szentegylet elöljárója Budapesten elhunyt. Holttestét hazaszállították és általános részvét mellett kísérték utolsó útjára.

Gráf Samu (Pest, Fajszról) kereskedő, éveken át hitk. elnök, Budapesten rövid szenvedés után 59 éves korában december 11-én elhunyt. Temetése nagy részvét mellett december hó 14-én Budapesten volt. Felesége, egyetlen leánya, veje, valamint kiterjedt rokonsága és barátai gyászolják.

LOHR MÁRIA „Kronfusz” vegytisztító és kélmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85.
Telefon: 130—237
144—302

Ú J K Ö N Y V E K

BENOSCHOFKY IMRE: ZSIDÓSÁGUNK TANÍTÁSAI.*

Elismerés illeti meg a *Pro Palesztina Szövetséget*, hogy kitágítja tevékenységének körét. Nem éri be avval, hogy a magyar zsidóságot belekapcsolja a Szentföld fölépítésének munkájába. Új feladatot is tűzött maga elé: a magyar izraelitákat zsidóságra akarja tanítani, nevelni. Erre legcélszerűbbnek ígérkezik: zsidó irodalom. Kiadványsorozatot indít: a *Javne-Könyveket*. Megindítja pedig a sorozatot nagyon szerencsésen *Benoschofsky* Imre műve: *Zsidóságunk tanításai*.

Ha valaki e helyett megnyitoul inkább bibliai szemelvényeket kívánna, voltaképp ezeket is megtalálja *Benoschofsky* művében: gondosan válogatott részleteket művészi fordításban, mélyreható értelmezéssel. Istennek megnyilatkozását a természetben a 8. és 19. zsoltáron szemlélteti; az Istenbe vetett bizalmat a 23. zsoltáron; a theodiceát (miért szenved az igaz ember?) *Jeremiáson*, a 73. zsoltáron. tüzetesen *Jób* könyvén: a messiási kor ragyogó képét, az *Eved Adonáj* vallástörténelmi eszméjét *Jesája* könyvének megfelelő fejezetein. Sőt már a *S'má* első mondatába belemagyarazza a messiánizmust, *Jesája* avató látomásába pedig az egész zsidóságot.

Mindez korántsem fárasztó szövegmagyarázat, ellenkezőleg figyelmet lekötő, folyamatos előadásnak szerves, vonzó alkotóeleme. Csakúgy, mint a kitünően válogatott aggáda p. az askalóni (nyilván görög vagy római) pogányról, aki nem engedi arannyal, ezüsttel megfizetni atyja iránti gyöngédségét, vagy *R. Tarfón*-ról, aki saját tenyerén járhatja anyját, amikor ennek saruja feloldódott. Csakúgy, mint a hatásosabbnál hatásosabb chaszid mondások (pl. „Isten mindenütt van, ahová bebocsátják”), vagy chaszid elbeszélések. A chaszidizmus iránti vonzalma általában szerzőnknek gyöngéje, vagy talán egyik ereje.

A könyv arra törekszik, hogy körébe belevonja az egész zsidó gyakorlatot és gondolkodást: az étkezési törvényeket csakúgy, mint az emberiségátfogó messiánizmust. Csakúgy, mint a héber nyelv művelését, mint a Szentföld felépítését, két oly feladatot, amelyet a vallásosság színvonalára emel.

Előadása nem amolyan célszerű tudományos nyelvjárás. hanem világos magyarság, amely *Gyulai Pál* iskolájára vall. Megszólaltatja *Vörösmartyt*, *Karinthyt*, kivált pedig *Aranyt*. A kuruc nóta hatása alatt a *Bachurimban* „válogatott vitézeket” fedez föl.

Könyve küszöbén kijelenti kiáltó őszinteséggel, hogy „nem tart számot eredetiségre”. Szinte a *Molière*-nek tulajdonított vallomásra emlékeztet: „*Je prends mon bien où je le trouve*”. Szóhoz jut nála próféta, zsoltáros, tanna, amóra, vallásfilozófus, kivált *Maimúni* (akibe ma Magyarországon senki — *Benoschofsky*-nál mélyebben nem hatol be), rabbi, kabbalista (ez utóbbi talán a szükségesesen fölül); chaszid. A philosophusokhoz járt iskolába: *Spinoza*-hoz, *Kant*-hoz. *Mendelssohnt* helyreigazítja (a zsidóság dogmanélküliségéről szóló tételt oda módosítja, hogy a Tóra nem jelentő módon, hanem parancsoló módon tanít). *Kaufmann Kohlert*, *Lazarust*, *Hermann Cohent*, *Martin Bubert* a maga mestereinek vallja. *Rudolf Otto*-tól eltanulta a *numinosum*, a *tremendum* iránti borzongó tiszteletet. Legyen szabad elsuttognom, hogy nem ritkán ráismerek a magam tanítására. *Gunkel-Gressmann* iskolájától nemcsak eredményeket vesz át, hanem elleste szépséglátó kutatásuknak, művészi kifejlésüknek is titkát.

Semmi nem idegen tőle, ami emberi, ami szép, ami vallásos. De minden az övévé hasonul, minden zsidóvá lesz. Ez a könyv hivatva van arra, hogy zsidóságra neveljen. A *Javne-könyvek* sorozata méltón, bizalomkeltően indul.

Heller Bernát

* *Javne-Könyvek* sorozatának első kötete. Kiadja a *Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége*. Budapest, 1941.

VIHAR BÉLA: *Betűk békességében*. (Versek, 1941.)
Ha helyünk volna, rámutathatnánk Vihar Béla erős természetérzékére s áhítatának meggyőző hangjaira, idézhetném egyik legszebb versét (*Alkonyi séta a fenyveserdőben*), ahol lirájának e két forrása: a természetérzék és a vallásos érzék összefolyik, elemezhetném művészi eszközeinek következetesen visszatérő jellegzetességeit: gyengédséget és ünnepélyességet vegyítő hangját, képei merész szépségét. szabadversének zoltárosan komoly lejtését. De itt jobban érdekel, amit a zsidóságnak hoz. Hogy nem hivatali kötelességhől, programmszerű elhatározásból, nem rendelésre s nem is pusztán rutin segítségével ír zsidótárgyú verseket: úgy érezzük, a zsidósághoz való viszonya a legbelső mondanivalója, olyan magátólértetődően beszél róla, mint más a szerelméről. Neki ez a mondanivalója. Egvikünk sem olyan természetesen, szinte naívan zsidó költő, mint ő. Nem szól lélekrendítő sófárhangokon. Mintha egy ifjú kántort hallanánk, aki szeliden magának furulyál a zsinagóga tövében. *Vihar* nem sértődött dachból, vagy mazochizmusból zsidó; akármilyen meglepő, őt a közös szenvedés helyett a közös öröm teszi zsidóvá. Ezért a hangja sem kihívó, hanem lágú és szeretettel teli. Mi az, ami olyan meleggé, szinte boldoggá teszi az ő zsidóságát? A fiú alázat és vonzalom, amely apjához, nagyapjához, ezek apáihoz és a hagyományos zsidó élethez fűzi. Többször is elmondja:

Ki hív, ki szólít, lelkem mélyein át,
mily ősi hang ez, mely fiaként visszahív.
hogy mint ki önmagára ébredett,
már menekülnék sötét hegyeken túl.
szűk uccák közé ismeretlenül,
hol bölcsőm óta atyáim sora vár.
s karjaiknak nagy gyűrűjébe
befűzném én is sebzett kezemet,
űjjongó láncon, Isten lángjaiban...

Mert a zsidóság *Viharnak* nem szociológiai fogalom, tág, de bizonytalan tartalmú fantom, amelynek körvonalait előbb nagy értelmi munkával kell megállapítani, hanem konkrét és egyszerű valóság: az atyái, mondom, s a foliánsok, és a zsinagóga, amelyek közt ősei az életüket töltötték. Nem is a jelen ihleti, hanem a múlt: az ókor és a gettó. Apáin át szinte testi közelségben érzi a zsidóság évezredeit, a kelet és a biblia képeit. Ez mind az övé, mind ő. Legszebb verseiben, az *Atyáim* c. ciklusban szinte szerelmet vall őseinek, a zsinagógának, Mózes első könyvének, átértett és színes képekben, amelyeket mintha gyermekkori emlékeiből meritene elő. Örülünk ennek a versesfüzetnek. Az új szín, amellyel ez a magyar zsidó költészetet gazdagítja. mintegy új húrt szerel lelkünkre, vagy talán helyesebben megszólaltat egy húrt, mely eddig némán szunnyadt bennünk, s amelyen a zsidó létnek egy nálunk eddig nem hallott s mégis meghitt és kedves dala szól.

Komlós Aladár

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban. Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben. Erdélyiek és felvidékiek találkozóhelye.

BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 4-B. TELEFON: 123-843

ÁBRAHÁM. (Zsidó ifjúsági regény. Írták: dr. Rosenthal László és dr. Weinberger József. Az *IMIT* kiadása, Budapest, 1941.) A sötétség e korszakában nem lehet időszzerűbb, önértékünk tudatos felismerésére vezető téma, mint az első, az igazi istenhit fényét szomjazó ember életét odatárni gyermekeink elé. Eléjük állítani a bibliai *Ábrahám* példázatos alakját, akiről úgy szól a tanítás: *Monddta Isten: legyen Ábrahám, — és lett világosság.* (Midrás Rábba).

Nagy témához nyúlt a két fiatal író. A bibliai pátriárka legendák kódéba nyúló, gigászi és mégis annyira emberi alakját számtalanszor megörökítette már a művészi meglátás. A közelmúlt régészeti kutatásainak eredménye: *Ábrahám* szülőhelye, a kaldeai *Ur* város romjainak feltárásával, a tudomány fényével világítja meg ezt az elképzelhetetlenül magas kultúrájú és civilizációjú négyezer év előtti világot. (C. L. Wolley: *Vor 5000 Jahren. Die Ausgrabungen von Ur und die Geschichte der Sumerer.* Stuttgart 1937.)

Hardy, az elmúlt évek egyik legnagyobb, szellemi élményként értékelt, lélekemelő életrajz-regényét írta meg róla.

Ehhez az eszményivé emelkedett és mégis embernek maradt emberhez vezet el a *biblia* és *midrás*-költészet útjain két fiatal papíró a ma ifjúságát. A gyermekértő, kedves hangon megírt könyv levezet az idő beláthatatlan mélységű tárnájába, hogy megelevenedjék az a színpompás világ, amelyben az ősatya élt, és amelyen túlnő végzettszerű rendeltetésével.

A mesét kereső kisebb gyermek nagy érdeklődéssel fogja olvasni ezt a könyvet, de örömet fogja benne lelteni a szimbolumot sejtő, a zsidó sors törvényszerű ismétlődését éber szemmel figyelő felnőtt ifjúság is.

Szinte magától értetődő, hogy szélsőséges korunk érzéseit vetítjük vissza *Ábrahám* korába. A mi gyermekünk hangja szól a gyűlölet máglyáján szenvedő *Ábrahám* kiállításából: — *Nimród* tüze kialszik egyszer, de *Isten* tüze örökké ég.

Izsák feláldozásának nagy próbatétele sorsunk váltalt mártíromságának szimbóluma.

És hozzánk is, minden idők zsidó emberéhez szól az egykor *Ábrahámmal* intézett parancsolat: — *Menj... és légy áldássá!*

Külön értéke a műnek dr. *Kohn* Zoltán tanfelügyelő mélyenszántó tudományos bevezetése.

Reméljük, hogy az *IMIT* kiadásában megjelent izléses kiállítású könyv, melyet *Amos* Imre művész rajzai díszítenek, nagyban hozzá fog járulni ifjúságunk öntudatos zsidóvá való neveléséhez. *W. Munkácsi Noémi*

A könyv ára: 4 P. Az *IMIT* tagjainak és ifjúsági közületeknek 2.80 P. Megrendelhető dr. Weinberger Józsefnél, Budapest, IX., Soroksári-út 70.

PINTÉR JENŐ POSTHUMUS MUNKÁJA. Az idei őszi könyvpiac eseménye Pintér Jenő nagy magyar irodalomtörténetének befejező kötete. A kötet anyagát — napjaink irodalmának történetét — a nemrég elhunyt magyar irodalomtudós még az elmúlt év folyamán fejezte be, de kiadásában váratlanul bekövetkezett halála akadályozta meg. Az értékes irodalmi hagyatékot most özvegye, *Pintér Jenőné Battlay* Borbála adja ki.

BARÁT ENDRE: *Hajnali csillag.* (Versek. *Stúdió* kiadása.) Ötödik verseskötete jelent meg *Barát* Endrének „Hajnali csillag” címen *Hontalan* cím alatt összegyűjtött elbeszéléseinek ismertetésekor azt írtam róla, hogy ő: magyar-zsidó költő. A „Hajnali csillag” versei megerősítik ezt az írásából leszűrt megállapítást. Magyar-zsidó költői mivolta *Barát* Endrénél nemcsak tárgyválasztásában nyilvánul meg, hanem magatartásában is. A „Hajnali csillag” néhány verse, így például a „Zúgjon a Tisza” és „Az volt a nyár!!...” több, mint a törvényeket tisztelő polgár hűségesküje, ez egész életre szóló, megmásíthatatlan elkötelezettséget jelent: az „Itt élned és meghalnod kell” őszinte vállalását hirdeti. Ezek után természetes, hogy *Barát* Endre megénekli a székely falvak szenvedésekben gazdag multját, az aratást, az egész magyar tájat. Mind emellett nem vallja magát népi költőnek: a „Kedves Budapest” áll szívéhez a legközelebb. Boldog örvendezéssel írja:

„Megerszeretett engem a város,
Elfogadott már hű fiának,
A Szabadság-téren a szobrok
Észak, Dél, — reám is vigyáznak.”

Zsidó költeményeiben a szülői ház erkölcsi tisztaságát, az ünnepek imádságos, boldog hangulatát írja meg. Gyermekkorának élményeire („Két kislány sáttort díszít”) szívesen emlékszik vissza. Meglepően lendületesek és éppen ezért életteljesebbek: „Ime a könyv!”, az „Üzött szarvas” című költeményei. Általában, e versekben van valami közvetlenség, ami igen közel hozza őket az olvasók szívéhez.

Gervai Sándor

DR. SCHEIBER SÁNDOR: MÓZES FÉNYLŐ ARCA. (Budapest, 1941.) A szerzőnek a budai hitközség iskola-széke által rendezett *Heller*-ünnepélyén elmondott üdvözlőbeszédét tartalmazza a finom kiállítású füzet. A tanítvány stílusosan a keleti mesék nemesen cizellált *Aladdin*-lámpájával világít bele mestere oly végtelenül gazdag lelkének kincsesházába. A beszéd megtartja a régi midrási keretet, melyet *Lőw* Immanuel prédikációinak megszentelt hagyományai képviselnek, de amit e kereten belül nyújt, modern tartalom, jellemzés, tudomány, irodalom és mindezen felül zsidóság dolgában, — az, szerény mértéktartásában is nagy és kimunkált erőre vall. Jó példa az előttünk fekvő füzet az arányosságok iránt nem mindig nagy érzéket mutató felekezeti életünk számára, mert elég ritka jelenség nálunk, hogy a méltót a méltó méltóan ünnepelje.

Schnur Imre

VALAMÉNNYI ITT ISMERTETETT
ÉS MEGEMLITETT KÖNYV KAPHATÓ

Gondos Sándor

modern zsidó könyvesboltjában.

BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-UT 53. Telefon: 425—828.

Munkaképtelen beteg öreg ember a nemesszívűek támogatását kéri. Cím: Herlinger Samu, Szabolcs-u. 1-b.

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel igazgató.

Engedélyezve: 20700/1938. XII. M. E. sz. alatt.

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Tel. 226-082
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAKI

FEJÉR SÁNDOR HEGEDŰMŰVÉSZ BEMUTATKOZÁSA AZ OMIKE KERETÉBEN

Fejér Sándor, a kolozsvári Goldmark Filharmonikusok hangversenymestere, aki brassói származású és az erdélyi tehetségek egyik kiválósága, az OMIKE műsorának keretében mutatkozott be december hó folyamán.

A fiatal művész, ki Hubay Jenőnek jeles növendéke volt, már egész fiatal korában tűnt fel több hangversenyén. Legutóbb Genfben 1939. évben megtartott nemzetközi hegedűversenyen is feltűnést kellett és tiszteletére a verseny rendezősege önálló hangversenyt juttatott. Legutóbbi években a kolozsvári opera hangverseny-mestere volt és a Goldmark Filharmonikusok rendezésében Beethoven-hegedűversenyével páratlan sikert aratott. Nemcsak hegedűjének kiváló tehetsége, hanem mint a zsidó folklor-zene kutatója is értékes munkát végzett Boskovics Sándorral (jelenleg Telavivban), a Hubermann-zenekar karmesterével karöltve. Erdély több városában nagy sikerrel hangversenyeztek. Decemberi bemutatkozása során alkalmunk volt megismerni és folklorikus kutatásaiból is izelítőt kapni. Műsorán Castrucci-, E. Ysaye-, Szymanovszky-műveken kívül még eddig ismeretlen Kirmann és Perlmann zsidó szerzők művei is szerepeltek. G.

KULTÜREST UJVIDÉKEN. Október 28-án az újvidéki zsidó kultúrotthonban Radó Sándor és Bellák Miklós pesti színészek sikeres előadást rendeztek. Bár a programmon elég zsidóvonatkozású szám szerepelt, mégis nem-zsidó szellem hatotta át az estét. A közönség komolyabb része ezt a hiányt fájlalta. Elvégre a zsidó művészek a közönség szórakoztatásán felül van még egy szent feladata: a zsidó kultúra ápolása. Ez a szerény figyelmeztetés irányelv lehet mindazon pesti művészek számára, akik zsidó közönség előtt előadást rendeznek. Egyébként az újvidéki zsidóság szeretettel fogadta a két zsidó művészt, teljesen megtöltötte a kultúrdóm nagytermét és az estnek nagy művészi sikere volt. K.

A BUDAPEST-FERENCVÁROSI IMAEGYESÜLET chanuka első napján sikerült chanukai ünnepélyt rendezett. Blas Zsigmond főkántor végezte a gyertyagyújtást, az Egyesület Talmud-Tórájának kórusa ünnepi dalokat adott elő, volt sok szép szavalat, 9 személyes élőképet

mutattak be. A szép ünnepi beszédet Klein Mózes rabbi-hitoktató tartotta, aki az ünnepélyt is rendezte. Russ Aladár főtitkár szép beszéd kíséretében pénzsegélyeket osztott ki a szegény növendékek között.

A VALLÁSOS KÖRÖK CHANUKA-ÜNNEPÉLYE. A pesti középiskolák vallásos köreinek chanuka-ünnepélye december 20-án a Hollán-utcai kultúrteremben folyt le nagy sikerrel. A zenei részben Kelen Hugó (Chanukai próló, 23. zsoltár, 121. zsoltár) és Philipson (Cion, fantázia zsidó dallamokra) szerzeményeinek volt nagy sikere. Különösen szépen szerepeltek a Nagyatádi Szabó-utcai és a Tisza Kálmán-téri polgári fiú-, ill. leányiskolák, az Eötvös-Kölcsey- és Gyakorló gimnáziumok és a P. I. H. női keresk. szaktanfolyama vallásos köreinek énekkarai, vaia mint a vallásos körök zenekara. Szépen szerepeltek még: Schweitzer Jenő (gyertyagyújtás), Schwarcz István (ének), Verebély György (ünnepi beszéd), Brenner Harry (prólóg), Kraszner Kató (ének), Róna Marianne (Perez-novellát mondott el), Mandl Péter (zongora), Geiringer János (szavalat), Vadas Ágnes (hegedű), Wildmann Kató (Lea szerepe Otto Ludwig „Makkabeusok“ c. drámarészletében), Sebestyén Gábor (hegedű), Ländler Tamás (hegedű), Szilágyi Gábor (brácsa), Pillitz Vilmos (nagybőgő). Koltai Ferenc tanár szép munkát végzett az énekkarok és a zenekar betanításával. A szépen sikerült chanukaünnepélyt dr. Kohn Zoltán tanfelügyelő rendezte.

Dr. Grózinger M. József

A magyar zsidó közép- és középfokú iskolák
vallástani tanterve.

Ára 1 pengő.

Kapható a szerzőnél: Budapest, VII., Aréna-út 70.

Gyermekágy,

összecsukó ágyak, matracok
legolcsóbban

„VICA“-nál,

VII., NAGYATÁDI SZABÓ ISTVÁN-UTCA 50. SZÁM.

Legújabb

párisi modellek

**tökéletes
kézimunka**

hártyavékony

kidolgozás

Szombattartó cég

Parókat készít

Ia hullámosított hajból

Tartós hullám

Manikűr

Hajfestés

Olcsó árak!

HEISZ JENŐNÉ

női fodrász és paróka készítő

Bp. VI., Vasváry Pál-u. 4

Ami a szülőkét legjobban érdekli
Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
 Budapest, VI. ker.,
 Király-utca 18. sz.

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás. Szemölcsirtás. Quars.
 Pollák Sarolta kozmetikai intézete,
 Andrássy-út 32. I.

Cégem specialitásával (házi kezelésre):
 „Miracle“ szőrtelenítőszer
 vagy „Miracle“ szőkitőke-
 nöcs.

„Miracie“ króm, szappan,
 poudert, rouge, a kozmeti-
 ka vívmánya

(Kérjen
 prospektust.) Tanítványképzés

F Ü R T H

lakótakarító- és lévegirtó vállalat

Budapest, V., Csáky-utca 7. II. em.

Telefon: 1-244-55

Leikkameretes munka

Prima referenciák

Üvegtetőcserép
és Eternit

szabványméretű
 drótbetétes üveg

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29.

ÜVEGHÁZ

Telefon 110-114*

Elegáns

**CSECSEMŐ-
 KELENGYÉK**

SZÉKELY JENŐ

Petőfi Sándor-utca 9

Takarékos családok
 olcsón és jól vásárolhatnak

KLEIN ANTAL
 divatházában Bpest, VII., Király-u. 49

Selymek, szövetek, vászonárak.
 Kelengyék, kötöttárak és női konfekció

RAKTÁRON LEVŐ

síremlékek

mélyen leszállított áron

Lőwy-nél Budán

II., Fő-utca 79 (Pálffy-tér mellett)

Telefon: 35-15-81

Mindent megtalál nyolc házban levő
 raktárainkban

Használt és új

iroda
 lakás
 antik

BUTOR

vétel
 eladás
 csere
 kölcsönzés

Csillárok, műtárgyak * Perzsa-torontáli szőnyegek
 Kombinált szobakülönlegességek

Áruházi rendszer

UNIVERSAL VII, Wesselényi-u. 8.
 Telefon 137-842, 135-869

tökéletes **KLISÉ**

König és Bayer

WESSELÉNYI-U. ÉS ALMÁSSY-TÉR SAROK
 VILCSÉNGERY-UTCA 1. T: 135-991